

חכם הרזים כהלכתו

בו יבוארו הלכות ברכת חכם הרזים
עפ"י המתבאר מהגמ' והפוסקים

ובסופו ידון האם היה אפשר לברך את ברכת חכם הרזים בשם
ומלכות בעצרת הרבנות שהתקיימה בארץ-ישראל בשערי
ירושלים עיה"ק תובכ"א ביום א' לסדר ויקרא ל' אדר א' התשע"ד

ובסופו יובא קיצור הלכות ברכת חכם הרזים

נכתב בעזה"י ע"י

יוסף בן אאמו"ר הגאון רבי יצחק זצ"ל זילבר

פה ב"ב בארה"ק

אב התשע"ד ערב שנת השמיטה

הערות והארות יתקבלו בברכה
בכתובת

הערות ניתן לשלוח למייל
a050412a@gmail.com
"עבוד ברכת חכם הרזים כהלכתו"

במקום הקדמה

ביום א' לסדר ויקרא ל' אדר א' התשע"ד התקיימה עצרת ומחאה אדירה בשערי ירושלים עיה"ק תובב"א בהוראת ובראשות גדולי ישראל ובראשם רשכבה"ג רבינו הגדול מרן ראש הישיבה הגאון רבי אהרן יהודה לייב שטינמן שליט"א על גזירת הגיוס שזוממים ראשי שלטון הרשע בארה"ק לגייס את בחורי הישיבות לצבא ר"ל.

והנה לפני העצרת כונתה עצרת זו בפומא דאינשי "עצרת המליון" ועל סמך זה התעוררו רבים שישנה הזדמנות נדירה לקיים את הדינא דגמ' שנפסקה בשו"ע סי' רכ"ד ס"ה שהרואה שישים ריבוא מישראל ביחד מברך ברוך אתה ה' אמי"ה חכם הרזים. וחשבו רבים שמכיון שצפויים להשתתף בעצרת מליון ק"ו שיהיו 600.000 שהוא שישים ריבוא.

ואכן בסוף העצרת הכריזו ברמקול שכעת יברכו את הברכה הנדירה "חכם הרזים" והש"ץ התחיל לברך את הברכה ורבים אחריו בירכו את הברכה הנדירה הזו בשם ומלכות.

והנה גאון ישראל ותפארתו מרן רבינו הגראי"ל שטינמן שליט"א אשר הטריח א"ע למעמד נורא ונשגב זה לא בירך ברכה זו ואמר לפני העצרת שלא יברך אעפ"י שאמרו לו שלהערכת המשטרה ישתתפו למעלה משישים ריבוא ואמר מרן שליט"א מי אמר שאפשר לסמוך עליהם. [כ"ז שמעתי מנכדו שליט"א ששמע מפיו].

ומכל הנ"ל התעוררתי לברר את פרטי הלכה זו של ברכת חכם הרזים והעלתי את מסקנת הדברים בקונטרס "חכם הרזים כהלכתו" ומתוכו ג"כ מתבאר מדוע דברי רבינו הגראי"ל שליט"א שנמנע מלברך פשוטים הם. והנה אעפ"י שקטונתי מלבאר את דעתו הרמה. מ"מ כיון שרבים וטובים נכשלו בברכה לבטלה אשר לדעת המ"א הוא איסור דאורייתא וגם להחזו"א דפליג עליה וס"ל שהוא דרבנן מ"מ הוא דרבנן חמור מאוד עד כדי שהרמב"ם בכדי להדגיש את חומרת העניין השווה להנשבע לשקר. ומכיון שדברים אלו יכולים להשתרש בציבור שאפשר לסמוך על הערכות המשטרה וכדו'. לכן אנסה לבאר במקצת את דעת מרן שליט"א עד כמה שידי יד כהה מגעת מדוע היה צריך להימנע מברכה זו בעצרת¹.

¹. וכאן המקום להעיר שבארועים מעין אלו אשר מצויים בהם רבבות בנ"א אין מן הראוי להש"ץ לברך ברכה זו לפני שמבררים שכן היא דעת כל גדולי התורה וישנם אנשים רבים אשר אילו היו יודעים שיש עכ"פ נידון בדבר או שהיו יודעים שרובן של ישראל רשכבה"ג מרן רבינו הגראי"ל שטינמן שליט"א נמנע מלברך לא היו מברכים. ועכ"פ היו צריכים להכריז לפני הברכה שאי"ז מוסכם ולא להטעות את הציבור כאילו הוא דבר פשוט שאין בו מקום כלל לדיון ואכמ"ל.

וחילקתי את הקונטרס הזה אשר לפניכם "חכם הרזים כהלכתו" לד' סימנים.

הג' סימנים הראשונים: ידונו בגדרים ההלכתיים של ברכה זו במידה ואכן יש ס' ריבוא. מי מצטרף למניין הס' ריבוא והאם יש לראות את כל הס' ריבוא והאם בראיה אחת או שמספיק לראות רק קצת ועוד נידונים שהתעוררו בעניין זה. [ולע"ע לא כתבתי על הדברים שאינם נוגעים למעשה וכגון על שיטת הרמב"ם שמברכין ברכה זו רק בא"י או מדוע אין מברכין בזמנינו את ברכת חכם הרזים על חכם גדול בדורן].

והסימן הד': ידון במישור המעשי והפרקטי לגבי כמות האנשים שהיו בעצרת. וע"י יבין וידע הקורא היאך כח הדמיון מפעפע בלב רבים עד כדי שמחמתו השתכנעו רבים שלבטח היו 600.000 במעמד זה אעפ"י שהוא רחוק מאוד מכך כפי שתחזינה עיני הקורא מישרים. ועל סמך זה בירכו ברכה לבטלה. [והרבה אנשים משוכנעים שהיו אפי' ויותר מס' ריבוא מחמת העיתוננים והגדילו לעשות וכתבו שהיו 800.000 איש בעצרת זו שהינו מספר דמיוני ומגוחך לחלוטין כפי אשר שתחזינה עיני הקורא מישרים אמנם כלפי העיתוננים לא הייתי בא בכתובים דדבר ידוע הוא שהעיתוננים דרכם להגזים ולהפריז על המדה בכל דבר אך כשהדבר נוגע גבי ברכה לבטלה הדברים חמורים ביותר].

אך רבינו הגדול גאון ישראל ותפארתו מרן רה"י הגאון רבי אהרן יהודה לייב שטינמן שליט"א נמנע ולא בירך ברכה זו וכנ"ל.

ולבסוף הובאו "קיצור דיני ברכת חכם הרזים" כפי היוצא מכל הסימנים הנ"ל.

והנה באמת היה מקום לפקפק טובא בכל הנידון על העצרת, ומה תועלת תצמח מהדיעה שרבים בירכו ברכה לבטלה [אם כי היו רבים שנמנעו מלברך]. אך אין זו טענה דהרי אפשר שיהיו עוד כמה מעמדים כאלו [יה"ר שהם יהיו אך ורק בנסיבות משמחות] ויכולים רבים וטובים לטעות שוב באותה טעות שטעו בפעם זו. **ולכן איכא תועלת רבתא מאוד בקונטרס זה אם על ידה ימנע אפי' ספק ברכה לבטלה ואפי' מאדם אחד.**

וזאת למודעי שמטרת הספר היא לעורר את לב המעיין ואין לסמוך עליו למעשה.

ויה"ר שלא אכשל בדבר הלכה ושנוכה לביטול גזירת הגיוס ושאר גזירות רעות ולביאת משיח צדקנו ולבנין ביהמ"ק בב"א.

וע"ז באעה"ח בה' אב התשע"ד

יוסף זילבר

פה ב"ב

בארה"ק

תוכן ענינים

סימן א'

בו יובא מקור ברכת חכם הרזים על הרואה שישים ריבוא מישראל ביחד מהגמ' ומהרמב"ם וטושו"ע. וידון האם מצטרפים לשישים ריבוא נשים וקטנים. ועוד כמה נידונים בעניין ברכה זו א

סימן ב'

בו יבואר האם בכדי לברך את ברכת חכם הרזים יש לראות את כל השישים ריבוא או שמספיק שרואה את חלקם. ואת"ל שצריך לראות את כולם האם יש לראותם בראיה אחת ממש או אפי' בכמה ראיות [וכגון שהשישים ריבוא נמצאים בכמה רחובות והוא הולך בכל הרחובות בכדי לראותם] ה

סימן ג'

האם אפשר על סמך אומדנא לברך את ברכת חכם הרזים. ומהו אומדנא . . . יב

סימן ד'

האם היה אפשר לברך את ברכת חכם הרזים בשם ומלכות בעצרת הרבבות שהתקיימה בשערי ירושלים עיה"ק תובב"א ביום א' לסדר ויקרא ל' אדר א' התשע"ד ד

מה היתה דעתו של רשכבה"ג מרן ראש הישיבה הגאון רבי אהרן יהודה ליב שטינמן שליט"א שהשתתף בעצרת לגבי ברכת חכם הרזים, ושכן נהג למעשה, וכן הורה למקורביו טז

קיצור הלכות ברכת חכם הרזים יז

סימן א'

בו יובא מקור ברכת חכם הרזים על הרואה שישים ריבוא מישראל ביחד מהגמ' ומהרמב"ם וטושו"ע. וידון האם מצטרפים לשישים ריבוא נשים וקטנים. ועוד כמה נידונים בעניין ברכה זו

ולפי"ז יש שהעידו שלברכת חכם הרזים אין לצרף נשים שהרי הם לא היו כלולים בשישים ריבוא.

ויש לדחות דליכא למימר הכי דא"ה לא יוכלו להצטרף למניין הס' ריבוא גברים עד גיל עשרים ומגיל שישים ומעלה שהם גם לא היו כלולים במניין הס' ריבוא שהיו במעמד הר סיני כמשאחז"ל. וזה ודאי אינו נכון דלא פלוג רבנן ומסתימת דברי הגמ' משמע שכולם מצטרפים וכלולים בזה גם נשים.

ופשיטא שאין להוכיח מביאורים שנאמרו כעין טעמא דקרא לעניין הלכה ובפרט שהרמב"ם והטושו"ע סתמו לן הדין כפשוטו ומשמע שאין חילוק בין איש לאשה [והרי בינה יתירה ניתנה לנשים].

דהרי עיקר השבח בברכה שהקב"ה הוא יודע מה בליבות כ"כ הרבה אנשים אפי' שאין דעותיהן שוות. ושבח זה קיים גם כשיש ב-ס' ריבוא נשים וקטנים. רק ביסוד הטעם מדוע קבעו חז"ל דוקא בס' ריבוא ולא מספר אחר ביארו קמאי דהוא כלל כל הדעות דמה"ט נתנה התורה לס' ריבוא להיות התורה כלולה

א] מקור הדין דברכת חכם הרזים מגמ' רמב"ם וטושו"ע

איתא בגמ' ברכות נ"ח א' א"ר המנונא הרואה אוכלוסי ישראל אומר ברוך חכם הרזים [ופרש"י חכם הרזים. היודע מה שבלב כל אלו]. ת"ר הרואה אוכלוסי ישראל אומר ברוך חכם הרזים שאין דעתם דומה זל"ז ואין פרצופיהן דומין זל"ז. תנא אין אוכלוסא פחותה משישים ריבוא. והכי איפסיקא ברמב"ם פ"י מהל' ברכות הי"א ובטור סי' רכ"ד.

וכן כתב השו"ע [בסי' רכ"ד ס"ה] "הרואה שישים ריבוא מישראל ביחד (א) מברך ברוך אתה ה' אמ"ה חכם הרזים".

ב] האם מצטרפין לשיעור הס' ריבוא נשים

דהנה המהרש"א כתב בביאור ברכת חכם הרזים שנאמרת דוקא כשיש ס' ריבוא. שהוא כמו במתן תורה שהיו ס' ריבוא וכשם ששם הס' ריבוא היו כדי להיות התורה כלולה מכל דעה וחכמה ע"ש. [וכע"ז ברמב"ן וברא"ה].

ב חכם הרזים כהלכתו

אבל עדיין י"ל דאין סברא זו מוכרחת שהרי מצינו בגמ' ברכות נ"ח שהרואה חכם מחכמי הגויים מברך ברוך שנתן מחכמתו לבשר ודם והכי איפסיקא בשו"ע סי' רכ"ד ס"ז חזינן דאפי' חכמה של גוי יש לשבח עליה להקב"ה [ואפי' אם גוי זה אינו מקיים את הז' מצוות והוא (ג) (ד) כופר בהקב"ה ועובד ע"ז ג"כ מברכין עליה]. וא"כ עדיין צריך להבין החילוק מדוע הרואה ס' ריבוא גויים אינו מברך ומשבח להקב"ה שיודע את מחשבותיהם ולעומת זאת הרואה חכם גוי מברך שחלק מחכמתו לב"ו.

ועוד דאפי' אם לא שייך בהם הטעם. הא לא פלוג רבנן ועדיין הם בכלל ישראל.

אך ראיתי בקובץ שיטות קמאי עמ"ס ברכות נ"ח א' שהביא מרבינו יהודה ב"ר יקר שכתב על ברכת חכם הרזים "ומפרש בירושלמי מפני שאין פרצופיהן דומים זל"ז כך אין דעתם שוה זל"ז והקב"ה מכיר מעלת כל אחד ואחד על שם וכל רז לא אניס לך וכו'" עכ"ל. חזינן לגירסת הירושלמי [ואינו בירושלמי לפנינו] שהשבח בזה להקב"ה שהוא יודע מה בליבות כולם וגם שבח שמכיר מעלת כל אחד מהם. ולפי"ז שפיר שייך למימר דגם על ישראל שחטא אפשר לברך חכם הרזים דהרי ישראל אעפ"י שחטא ישראל הוא ועדיין קיימת בו מעלת איש הישראלי שהוא מזרע אברהם יצחק ויעקב ובזה הוא חלוק ביסודו מגוי שאעפ"י שגם הישראל שחטא וגם הגוי אינם מקיימים מצוות מ"מ בישראל יש מעלה יתירה ושפיר שייך לברך עליו. אך בגויים שאין בהם מעלה בזה ליכא שבח להקב"ה.

ואי"ז סתירה לכך שעל חכם גוי מברכין עליו שנתן מחכמתו לבשר ודם דזהו שבח להקב"ה שנתן בו חכמה אך אי"ז מחמת מעלת הגוי אלא אנו משבחים להקב"ה על החכמה שהעניק לברואיו ובזה חלוקה ביסודה

מכל דעה וחכמה אך לא שזהו הגדר ההלכתי שקובע את הברכה דהעיקר הוא השבח שהקב"ה יודע מה בליבות הס' ריבוא. ודו"ק.

ג אך בקטנים ושוטים ליכא לספוקי כלל ופשיטא דמצטרפין למניין הס' ריבוא דסו"ס יש להם מחשבות אעפ"י שאינם כשל בן דעת מ"מ (ב) יש שבח להקב"ה שיודע מחשבות של כ"כ הרבה בנ"א.

איברא דבכו"ז מסתפקנא בתינוקות בני יומן האם יוכלו להצטרף למניין הס' ריבוא דלכאורה אין להם מחשבות כלל דהרי אינם יודעים כלום ועל מה יחשבו ומה שבח יש בזה להקב"ה וצ"ע.

שו"ך בספר חוט-שני ממרן הגאב"ד רבי נסים קרליין שליט"א שכתב בפשיטות שגם נשים וקטנים (ה) מצטרפין למניין הס' ריבוא. (ו)

ד ובאנשים שאינם שומרי תורה ומצוות הדעת יותר נוטה שיש לברך עליהם דסו"ס ישראל נינהו.

אבל מאידך גיסא י"ל דהרי הרואה ס' ריבוא גויים ביחד אומר בושא אימכם וגו' כדאיתא בגמ' שם והכי איפסיקא בשו"ע. ואעפ"י שגם גויים הם בנ"א ויש להם מחשבות וגם בזה יש שבח להקב"ה שהוא יודע מה בליבות כ"כ הרבה אנשים. מ"מ מדחזינן שאין מברכין ומשבחין ע"ז להקב"ה חזינן דמחשבות של אנשים שרחוקים מתורה ומצוות [ואפי' אם מקיימים ז' מצוות בני נח שהם בעלי אמונה בהקב"ה ואינם עובדי ע"ז] אינם נחשבים כלל שנשבח ע"ז להקב"ה. וא"כ אנשים שאינם שתו"מ [ואפי' אם הם בגדר תינוקות שנשבר] במה הם שונים במחשבותיהם מגויים הרי מחשבת שניהם אינה חשובה כלל.

כאחד" וכ"ה גיר' הטור כאחד. ומילת כאחד משמע דקאי הרואה שהוא רואה כאחד ול"מ דקאי על בני האדם שהם נתקבצו ביחד לאותה מטרה. אמנם לא נראה כ"כ דהמחבר שינה מילה זו בכדי להשמיע ד"ז מבלי לפרש. וצ"ע.

[ו] מה דינו של הרואה ס' ריבוא מישראל כאחד בפעם השניה בתוך ל' יום. האם מברך שוב את ברכת חכם הרזים

כתב השו"ע בסי' רכ"ד סי"ג כל ברכות הראיה אם חזר וראה אותו דבר בתוך שלוש יום אינו חוזר ומברך

וכתב המ"ב בסקי"ז וז"ל: ודוקא כשראה אותו מלך אבל אם ראה מלך אחר צריך לברך [מ"א בשם רדב"ז] וה"ה לענין ההיא דסי"ב ברואה קבר אחר וכל כיוצא ב. אמנם בא"ר סו"ס רכ"ה כתב דהמ"א בעצמו סקי"ט שם משמע דלא ס"ל הכי ועי' בפתחי תשובה מש"כ בשם עמודי אור בזה עכ"ל.

וז"ל הפתחי תשובה [שחיברו רבי ישראל איסר איסרלין זלה"ה מו"ץ דווילנא] ע"ד השו"ע הנ"ל וז"ל אותו דבר וכו' עי' באה"ט ושע"ת ברואה קברות אחר ובתשובות עמודי אור סי' ד' מסיק דראוי שלא לברך מספק אם לא נקבר מת חדש ע"ש עכ"ל.

ויש לדון בכוונת המ"ב דבתחילת דבריו השווה את קברים לראיית מלך ולאחמ"כ הביא את העמודי אור שחילק בזה וצ"ע.

ולפי"ז ברואה ס' ריבוא בפעם השניה יש לדון

ונידון זה נחלק לכמה אפשרויות. [1] כשרואה בשנית את אותם ס' ריבוא בפעם שניה. [2] כשרואה בשנית ס' ריבוא אחרים. [3] שבפעם הב' רואה חדשים עם ישנים ובזה

ברכת שנתן מחכמתו לב"ו מברכת חכם הרזים שברכת חכם הרזים שהוא ברכה גם על שמכיר במעלת כאו"א מישראל וברכת שנתן מחכמתו לב"ו הוא ברכה על חכמה שנתן הקב"ה לבריותיו בלי שייכות למעלותיו או חסרונותיו של האדם שקיבל את המעלה.

אמנם עדיין צ"ע לענין הלכתא האם סמכינן על דיוק מדברי הירושלמי שהוסיף על דברי התלמוד בבלי ואפשר דהבבלי פליג וס"ל דהטעם בזה הוא אחר. ועוד דשאר הראשונים שהביאו את דברי הגמ' לא הוסיפו את הוספת הירושלמי הנ"ל וא"כ מאן יימר שאפשר לבנות הלכה על סמך הדיוק מהירושלמי שלא נמצא בבבלי ובשאר הראשונים.

אם כי לכאורה עדיין י"ל דדברי הירושלמי הוא סברא פשוטה שמוסכמת גם על הבבלי. ויל"ע בכל הנ"ל ועדיין צ"ע.

[ה] כשרואה ס' ריבוא שנודמנו למקו"א במקרה ולא הגיעו לאותה מטרה האם יש לברך חכם הרזים

יש שרצו לדקדק מדברי רש"י שכתב ע"ד הגמ' אוכלוסי. "חיל גדול של ששים ריבוא" דמשמע שצריך שיתאספו לדבר אחד ולא שבמקרה נזדמנו ס' ריבוא לאיזה מקום וכגון שיהיה איזה רחוב רחב מאוד שהולכים בו אנשים לכל מיני מטרות ובמקרה הולכים בו ס' ריבוא דבכגון דא א"א לברך את ברכת חכם הרזים. אך זהו דבר הרחוק מאוד בסברא דמה איכפת לן מחמת מה נתאספו הא סו"ס איכא התפעלות. ורש"י שכתב "חיל גדול" בא להשמיענו היאך יכול להיות ד"ז במציאות וצ"ע. ואמנם בדעת השו"ע היה מקום לדקדק [אם כי אין בזה הכרח] שזו כוונתו במש"כ הוראה ס' ריבוא מישראל "ביחד" דביחד פי' שהם נתקבצו יחד לאותה מטרה ממש. אמנם גיר' הרמב"ם "הרואה שש מאות אלף בנ"א

ד. חכם הרזים כהלכתו

את הכושי וכו' וכו'. שונה הוא הדבר בראיית ס' ריבוא ששם פשוט שא"צ לראות את פרצופיהן כיוון שזהו דבר בלתי אפשרי. וכל מה שצריך לראות זה ממקום גבוה את כל המקום שבו מקובצים. וממילא מה זה משנה אם זה אותם אנשים או אחרים סו"ס הוא רואה ראייה שאינה חדשה לו וחסר בהתפעלות. ואפי' אם במלך חדש אפשר לברך הכא מגרע גרע כיון שאין בעיניו שום חידוש של התפעלות.

ומאידיך גיסא אפש"ל דכל שנחשב לראיה חדשה מברך דהרי אינו תלוי כל פעם בהתפעלות דיתכן שלא יתפעל ממלך או מראיית ים וכדו' והדבר אינו מסור בידי כאו"א וחז"ל קבעו גדרים בזה. ומה גם שמסתברא שישנה התפעלות גם בראיה שניה של ס' ריבוא חדשים. וצ"ע למעשה.

עצמו יש אפשרות שרובם חדשים ומיעוט ישנים וכן להיפך.

והנה כשרואה את אותם ס' ריבוא זה ודאי שלא יברך שהוא כרואה בפעם הב' את אותו בית קברות שע"ז אין נידון ולכו"ע אינו מברך פעם ב'.

וכשרואה ס' ריבוא אחרים זהו לכאורה תליא בדברי המ"ב הנ"ל. ואת"ל שמברך מהו כשרואה ס' ריבוא וחלקם ראה בתוך ל' יום וחלקם חדשים האם אזלינן בתר רובא.

אם כי לענ"ד בעניין ראיית ס' ריבוא ישנה עוד סברא שאין בשאר הדברים והוא ששאר הדברים צריך לראות בכירור את אותו הדבר שעליו מברך וכגון שרואה את הקבר או

חכם הרזים כהלכתו _____ ה

סימן ב'

האם בכדי לברך את ברכת חכם הרזים יש לראות את כל השישים
 ריבוא או שמספיק שרואה את חלקם
 ואת"ל שצריך לראות את כולם האם יש לראותם בראיה אחת ממש
 או אפי' בכמה ראיות [וכגון שהשישים ריבוא נמצאים ביחד על פני
 כמה רחובות והוא הולך בכל הרחובות בכדי לראותם]

א **וכמוזבן** שבפשטות מסתברא שיש לראות את
 כל הס' ריבוא דהרי הרואה ס' ריבוא
 כתיב ואי לא ראה את כל הס' ריבוא היאך יברך.

א מש"כ הראשונים והשו"ע דמברכין את
 ברכת חכם הרזים על ראית ס' ריבוא
 מישראל ביחד.

ב **ונאמרו** בספק זה כמה סברות וראיות לכאן
 ולכאן ונפרטם בעזה"י כדלקמן (ז)

יש להסתפק האם מספיק שרואה רק חלק
 מהשישים ריבוא ומש"כ בשו"ע "ביחד"
 פירושו שהוא רואה אותם כשהם ביחד אבל
 א"צ לראות את כל הס' ריבוא.

ב יש מי שרצה לומר שמסתבר שא"צ
 לראות את כל הס' ריבוא מכך שלא
 מסתבר שחז"ל שתיקנו ברכה זו הוא רק
 בכה"ג שנוסע באויר או שעומד על מקום
 גבוה מאוד דבזמנם לא היה אפשרות ליסוע
 באויר ולא היה בניינים גבוהים כ"כ ודוחק
 לומר שהוא רק בכה"ג שעמדו בבקעה והוא
 בראש ההר.

או דלמא שצריך לראות את כל הס' ריבוא
 ואם לא רואה את כולם אינו מברך. ואז
 מתפרש כפשוטו שהוא רואה את כל הס'
 ריבוא כשהם ביחד.

והנה מלבד שגם את"ל שאין אפשרות
 לראות בראיה אחת ממש מ"מ עדיין
 אפשר שיש לילך ולראותם אפי' שאינו בראיה
 אחת וכנ"ל.

וגם את"ל כהצד האחרון שצריך לראות את
 כולם עדיין יש להסתפק האם יש
 לראותם בראיה אחת ממש או אפי' בכמה
 ראיות [וכגון שהשישים ריבוא נמצאים בכמה
 רחובות והוא הולך בכל הרחובות בכדי
 לראותם].

חכם הרזים נהלכתו _____ 1

ולקבוע שתלוי בהתפעלות הרואה גם לא מסתבר דא"כ נתת דבריך לשיעורים דאחד מתפעל מראיה כזאת והשני מראיה אחרת וכל אחד מתפעל ממהו אחר. לכן מסתברא שבברכת חכם הרזים הגדר הוא ברור שצריך לראות את כל הס' ריבוא.

ג] ויש מי שרצה לטעון שכשם שבים א"צ לראות את כל הים כך גם בס' ריבוא א"צ לראות את כולם.

ויש לדחות דכיון שבים אינו שייך במציאות לראות את כל הים לכן פשיטא שתקנו חז"ל אפי' שרואה את מקצת מהים [ובפרט שהתפעלות יש גם כשרואה קצת].

משא"כ בברכת חכם הרזים הדבר אפשרי לראות את כל הס' ריבוא וכמשנת"ב לעיל וגם את"ל שא"א בראיה אחת ממש אבל בכמה ראיות ודאי שאפשרי וכגון שאם ילך בכמה רחובות עד היכן שמסתיימת התפרסות האנשים.

ד] בביאור הלכה סי' רכ"ט ס"א ד"ה הרואה קשת כתב [לגבי הברכה שמברכין על ראיית קשת] "לא נתבאר אם בעיני דוקא שיראהו בתמונת קשת שהוא כחצי גורן עגולה או אפי' מקצת ממנו די".

ולפי"ז יש מקום לדון האם גם לגבי ראיית ס' ריבוא מישראל ביחד ישנו ספק זה האם מספיק שרואה את חלקם וא"צ לראות את כולם או שצריך לראות את כל הס' ריבוא.

ואמנם בעיקר ספקו של הביאור"ל יש לדון על מה נסתפק. האם נסתפק כשהרואה רואה רק חצי קשת אבל הקשת שלמה. או שספקו הוא שכל מהות הקשת אינה בצורת קשת אלא רק חצי קשת.

ואי נימא שספקו הוא שכל מהות הקשת היא חצי. [וכן ראיתי מביאים בשם מרן

מ"מ עיקר דבריהם אינם מוכרחים כלל דהרי אם עומדים כל השישים ריבוא במקום פתוח א"צ לעמוד ע"ג מקום גבוה כ"כ. וכדלקמן סק"ט.

ויש עוד סברא שא"א לברך כשרואה רק את חלקם דהרי ברכות הראיה ביסודם הם על דברים שנפש האדם מתפעלת מהם ולכן אין מברכין ברכה זו רק פעם בל' יום כמש"כ בשו"ע. וא"כ מסתברא שאם ראה את הקצה של השישים ריבוא וכגון שראה חמשה אנשים המחוברים לשישים ריבוא שברחובות הסמוכים אבל הוא ראה רק החמשה אנשים דבכה"ג ליכא התפעלות כלל ופשיטא שאין מברכים [והידיעה שברחובות הסמוכים ישנם עוד אנשים המשלימים לס' ריבוא אינה מעוררת בליבו רגשי התפעלות כלל ואצלו הכל בגדר סיפור דברים שברחובות הסמוכים יש שישים ריבוא] לא מסתברא שעל כה"ג תיקנו את הברכה (ח).

הגע עצמך דהרי זה פשוט שאם יעמדו ס' ריבוא ויתנו יד זל"ז ויעשו כמין שרשרת ארוכה לאורך קילומטרים רבים ויראו את האחד שעומד בקצה השורה הרי הדבר רחוק מאוד בסברא שיוכלו לברך בכה"ג כיון שוודאי ליכא התפעלות של המברך בכה"ג ובכגון דא ודאי לא תיקנו חז"ל לברך. [אמנם בדוגמא זאת יתכן שמעיקרא דמילתא (ט) לא תיקנו חז"ל לברך כיון דל"ח שנתקבצו ואולי הוא בכלל דברי רש"י שכתב ע"ד הגמ' הרואה אוכלוסי ישראל ופירש"י "חיל גדול של ששים ריבוא" ואולי כוונתו לומר דעכ"פ צריך שיתקבצו].

וגם את"ל שא"צ לראות את כולם אלא מספיק את קצתם מהו השיעור שאם רואה יוכל לברך האם כשיראה מאה אלף אבל אולי רק ממאתיים אלף וכן הלאה וכו' וכו' ותמיד יש מקום להסתפק בזה ולא מצינו מי שיאמר גדרים בזה.

בהתפעלות. ולכן פשוט שיש לראות את כל הס' ריבוא.

שו"ר בספר אגן הסהר [עמ' 733] ששאלו את הגאון האדיר רבי אברהם גנחובסקי זללה"ה האם נידון הביאווה"ל בקשת שייך גם לברכת חכם הרזים שיש להסתפק אם לראות את כל הס' ריבוא או אפי' את חלקם. וענה הגר"א זצ"ל שגם להביאווה"ל שנסתפק בקשת מ"מ בס' ריבוא יש לראות את כולם.

הרי לן להלכה כדברי הט"ז שברכת חכם הרזים אפשר לברך רק כשרואה את כל הס' ריבוא ולא כשרואה את חלקם.

ה] ויש מי שרצה להוכיח שיש לראות את כולם בראיה אחת ממש מהא דהביאה הגמ' ברכות נ"ח א' "בן זומא ראה אוכלוסא על גב מעלה בהר הבית אמר ברוך חכם הרזים".

דמדוע השמיעונו היכן היה ד"ז אע"כ דהשמיעונו שיש לראות את כולם ולכן הוצרכו להשמיענו שהוא ראם רק לאחר שעלה על גב המעלה ברח הבית ולא קודם לכן כי עדיין לא ראה כלום. (י)

אך חכ"א שליט"א דחה דליכא ראייה מהגמ' שיש לראות את כולם דאפשר שבן זומא עשה כן בכדי לראות אם יש באמת שישים ריבוא ולא בכדי לראות את כולם. וכידוע שישנם היכולים ע"י הבטה לדעת מה מספר האנשים הנמצאים בפניהם, וכדלקמן ס"ג סק"ב

וראיתי באיזה קונטרס שמביא בשם המלבי"ם עמ"ס ברכות שביאר שבן זומא שראה את כל הס' ריבוא הוא היה בדרך נס. והוציא הקונטרס הנ"ל מדברי המלבי"ם שאפשר לראות ס' ריבוא בב"א רק בדרך נס ולכן כתב הקונטרס הנ"ל שאין להוכיח מדברי המלבי"ם שיש לראות את כל הס' ריבוא דהרי

הגר"נ קרליץ שליט"א שהבין בביאווה"ל] זה אינו שייך לנידוד דאפי' אי נימא שמברך זהו מטעם דס"ל שנחשב לראיית קשת דהעיקר הוא ראיית גווני הקשת ואמרינן דזה מספיק בשביל חיוב הברכה דג"ז חשיב קשת. אבל בס' ריבוא זה ברור שאם אין ס' ריבוא ממש ואפי' אם יש ס' ריבוא פחות אדם אחד לכו"ע אין מברכין.

ורק אי נימא דספקו של הביאווה"ל שהקשת שלמה ורק הרואה אינו מצליח לראותו כתמונת חצי גורן. עד"ז יש מקום לדון גבי חכם הרזים בגוונא שיודע שיש ס' ריבוא ורואה רק את חלקם האם מברך או לא.

[ולכאורה יותר מסתבר שלא זה הנידון ביאווה"ל דהיאך תיתכן כזאת מציאות שיודע בכיורו שהקשת שלמה ורק אינו מצליח לראותה וכי נביא הוא או בן נביא וכי על סמך השערה יכול לדמיין שהמקצת שרואה הוא חלק מחצי גורן עגולה. ואם כנים הדברים יוצא שספקו של הביאווה"ל הוא כהצד הראשון שהקשת היא לא שלמה וע"ז דנים האם נחשב לראיית קשת וממילא אין לשייכו לנידון דברכת חכם הרזים. אבל גם להצד שהביאווה"ל כן נסתפק בגוונא שהקשת שלמה ורואה רק את חלקה עדיין]

יש לדחות דדוקא בקשת יתכן שמספיק לראות את חלקו דגם במקצתו חשיב ראייה כיון שמזכיר את העניין שנאמן בכריתו וקיים במאמרו וזכרון זה שמשבח להקב"ה קיים בין כשרואה את חלקו ובין שרואה אפי' מקצת ממנו וגם המקצת שרואה נחשב לקשת. משא"כ בראיית שישים ריבוא כאו"א מהס' ריבוא הוא חלק עיקרי ממרכיבי הברכה והרי אפי' אם יהיה ס' ריבוא פחות איש אחד אסור לברך ברכה זו [וכפי שהורה מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א]. וביותר שכל הברכה היא שמשבח להקב"ה שיודע מה בלב כולם וממילא כשרואה רק את חלקם חסר

ח חכם הרזים כהלכתו

[ו] ולכאורה יש עוד להוכיח שצריך לראות את כל הס' ריבוא ולא מספיק לראות את קצתם. דאי נימא שמספיק לראות רק את קצתם. אמאי לא אמרו חכמי הגמ' "שישים ריבוא מישראל הנמצאים ביחד יברכו כולם ברוך חכם הרזים" הרי כל אחד רואה את העומדים מסביבו. אע"כ דצריך לראות את כל הס' ריבוא ולכן רק הרואה אותם יברך אבל הם עצמם לא יברכו עד שיראו בעצמם.

אבל יש לדחות בדוחק שאולי אינו ראה כיון שאילו היו אומרים חכמי הגמ' בנוסח הנ"ל היה מקום לטעות שגם סומא או מי שעניו עצמות שלא ראה את האנשים ג"כ יברך והרי כידוע שאין סומא מברך ברכות הראיה כלל [כמש"כ הפמ"ג להדיא בסי' רכ"ד בא"א סק"ו. וכן משמע מסתימת הפוסקים שם שרק על מלך סומא יכול לברך וכמו שהביא הפמ"ג שפי' שם את הגמ' בברכות "דניכר כבודו אף לסומא כי אימתו מוטלת על הבריות ושותקין הכל". וגם סומא יכול לברך רק אם נסתמאו עיניו אבל אם לא ראה מאורות מימיו אינו יכול לברך בשו"מ] לכן כתבו "הרואה".

אך זו דחיה דחוקה שאינה מסתברת כלל ולכאורה הראיה במקומה עומדת. וכדברי "הבניהו" הנ"ל בסוף סק"ה.

[ז] עוד יש להוכיח שצריך לראות את כולם. מדברי הט"ז ביו"ד סי' רל"ב ס"ד שפי' בדעת השו"ע שבשביל לברך ברכת חכם הרזים יש לראות את כולם.

ואכתוב בקצרה את העניין שעליו נסובים דברי הט"ז והירושלמי.

איתא במתני' נדרים [כ"ד ב'] נדרי הבאי [כלומר גוזמא ושפת יתר. פי' הרא"ש] אמר קונם אם לא ראיתי בדרך הזה כעולי מצרים וכו'. ע"כ. ופי' דכיון שדברים אלו ודאי אינם נכונים לכן ל"ח שבועה.

לא מסתבר שתיקנו חכמים לברך ברכה זו רק למי שרואה בדרך נס אע"כ דגם שרואה את מקצת מהאנשים שפיר שייך לברך. עכת"ד.

ויש לדחות דכוונת המלבי"ם שבירושלים כשעומד ע"ג מעלה בהר הבית הוא נס שיכול לראות את הס' ריבוא כיון שבמקום ההוא לא שייך לראות עקב בניינים שמסתירים וכדו' כיון שאינו מקום פתוח. אבל אה"נ אם יהיה במקום פתוח לא יוצרך לנס ויוכל לראות ולברך וא"כ שפיר שייך למימר שרבנן תיקנו רק כשרואה את כולם ממש ובירושלים בהר הבית אי"ז שייך אלא דרך נס.

[**ואולי** דברי המלבי"ם רמוזים בדברי הגמ' גופא דלכאורה אמאי רק בן זומא היה היחיד שחשב על הרעיון הנפלא לברך ברכה זו וכי כולם לא היו שם בני תורה ולא ידעו הלכה פשוטה. אע"כ שבאמת ידעו ורק מחמת שידעו לא בירכו כיון שלא ראו את כולם ולכן לא בירכו כיון שלא ראו את כולם בב"א או שעכ"פ לא ראו את כולם ורק בן זומא שראה בדרך נס זכה לברך ברכה זו. אמנם אי"ז כ"כ ראה דאפשר שהביאה הגמ' מעשה זה בשביל הברכה השניה שבירך שברוך שברא כל אלה לשמשני אבל מ"מ משמע ששאר העם לא בירכו דאי כולם בירכו הו"ל לגמ' למימר שבירכו כולם ובן זומא הוסיף את הברכה ה-ב' ע"ש ודו"ק. שו"ר בפ"י המלבי"ם עמ"ס ברכות ושם כתב שהנס היה כיון שלא היה שייך לראות מחמת המקום וכדאיתא באבות ולפי"ז לא היה נס מיוחד לבן זומא אלא לכולם, וא"כ צ"ל שהטעם שהדגישו שהוא בירך אעפ"י שמסמא כולם בירכו דהוא הוסיף ובירך שברא כל אלו לשמשני וצ"ע].

אמנם בספר "בניהו" כתב שהטעם שרק בן זומא בירך מחמת שרק הוא ראה את כולם, אבל הס' ריבוא עצמם לא ראו את כל הס' ריבוא ולכן לא יכלו לברך.

חכם הרזים כהלכתו

ט

ורואה את כולם ועדיין נחשב לרואה ס' ריבוא. וע"ז הק' דגם בנדרים נאמר כן וא"כ אמאי חשיב נדרי הבאי.

וע"ז תירץ הט"ז שבנדרים איירי שדיבר על מקום שיודעים שלא היו שם ס' ריבוא ולכן יש לגרוס כגירסת הגמ' אם לא ראיתי "בדרך הזה" כיוצאי מצרים דדוקא בדרך הזה שהיא דרך מסויימת שידעין שלא היו שם כיוצאי מצרים בכה"ג הוי נדרי הבאי.

ועכ"פ ליכא רמז רמיזא בדברי הט"ז אי יש לראות את כל הס' ריבוא בראיה אחת ממש או לא. אבל חזינן בבירור מדברי הט"ז דיש לראות את כל הס' ריבוא ובלא זה אין לברך. ולא מצינו מי שחולק בזה על הט"ז.

[והט"ז] כתב את דבריו בדעת המחבר בס' רכ"ד גבי ברכת חכם הרזים. ונראה דגם המחבר בהל' נדרים לא פליג עליה דלא מסתברא שהמחבר ישנה גיר' אחרת מהמודפס בגמ' ובטור מבלי לכתוב זאת בב"י וע"כ דכוונת הט"ז דגם השו"ע מודה לזה ואולי לדברי הט"ז צריך לגרוס אחרת בדברי השו"ע.

[ח] ואמנם הריטב"א הביא ע"ד המשנה אם לא ראיתי בדרך הזה כעולי מצרים "ופי' בירושלמי דהיינו בראיה אחת דהוא מילתא דלא אפשר שאין העין שולטת לראות ס' ריבוא בראיה אחת". וכן הביאו עוד כמה ראשונים את דברי הירושלמי הנ"ל.

ובזה אפשר ליישב קושיית הט"ז ע"ד המחבר בהל' נדרים דהמחבר אזיל כדברי הירושלמי שפי' מתני' דמפרשין כוונת הנודר שראה "בראיה אחת" וליכא שום היכי תמצי שבעולם שדברי הנודר נכונים לכן לא דקדק המחבר לכתוב "בדרך הזה" דליכא היכי תמצי ששייך לראות בראיה אחת ס' ריבוא.

[ועדיין] אי"ז יישוב גמור לדברי המחבר דכמדומה שאין דרכו לשנות

והנה בשו"ע שם כתב המחבר בזה"ל "נדרי הבאי כיצד כגון שאמר קונם ככר זה עלי אם לא ראיתי כיוצאי מצרים וכו'. עכ"ל.

והק' הט"ז [סק"ז] למה השמיט השו"ע את המילים "בדרך הזה". הרי מילים אלו הם מוכרחים ונצרכים שהנודר יאמרם. כי אם יאמר "אם לא ראיתי כיוצאי מצרים" [וכנוסחת השו"ע בהשמטת המילים "בדרך הזה"]. יש להק' למה זה נדרי הבאי הרי יתכן מאוד שהוא ראה. וכ"ת שלא שייך לראות כיוצאי מצרים שהם ס' ריבוא הרי בשו"ע או"ח סי' רכ"ד ס"ה כתב דהרואה ס' ריבוא מישראל ביחד מברך ברוך חכם הרזים חזינן דכן שייך לראות ס' ריבוא ואמאי חשיב כנדרי הבאי.

ולכן כתב הט"ז דנראה עיקר כגירסת הגמ' והטור שגרסו "בדרך הזה" ולגירסא זו לא שייך להק' שיתכן שהוא ראה כיון דאיירי שברוך זו שעליה אמר את נדרו. כו"ע ידעי שלהד"מ ולא היו שם ס' ריבוא [או מחמת שהמקום צר מהכיל כזאת כמות של אנשים או שאפי' אם איירי במקום שיכול להכיל ס' ריבוא אבל כו"ע ידעי שלא היו במקום זה ס' ריבוא או שאפי' אם היו ס' ריבוא הנודר לא ראה] ולכן חשיב נדרי הבאי.

חזינן מדברי הט"ז שבשביל לברך את ברכת חכם הרזים (יא) יש לראות את כל הס' ריבוא ולכן הק' אמאי חשיב נדרי הבאי ולכן תירץ דאיירי בגוונא מסויימת שאי"ז שייך במציאות.

ואין הכרח ללמוד מדברי הט"ז שהבין בדין דהרואה ס' ריבוא מישראל ביחד שיש לראות את כל הס' ריבוא בראיה אחת ממש ולכן הקשה על גירסת המחבר.

אלא אפשר דכוונת הט"ז היא ששייך שאדם יראה את כל הס' ריבוא וכגון שיעמוד בראשו של הר שסביבו למטה יש ס' ריבוא והוא מסובב את ראשו לכל ד' רוחות השמים

חכם הרזים כהלכתו

ושמא תאמר היאך שייך לדון בסברא ע"ד הירושלמי לפני שנבדק הדבר בכור המציאות בפועל ממש.

וי"ל דהרי איתא בגמ' במס' בכורות גבי מעשר בהמה [דהדין הוא שמכל עשר בהמות יש להפריש מהן אחד ואם הם רחוקים זמ"ז אינן מצטרפין וא"צ להפריש מהן ואמרו בגמ' דשיעור ריחוק מקום הוא כפי שיעור שהבהמה מתרחקת והולכת כשהיא רועה ויכולות להשתמר בכרועה אחד ושיעור הריחוק הוא יותר מט"ז מיל ועד שיעור ט"ז מיל נחשבות כעדר אחד ומצטרפות והטעם שדוקא שיעור ט"ז מיל נחשבות שמשמרות ע"י רועה אחד ביארו בגמ' הטעם] "קים להו לרבנן דשיתסר מיל קא שלט ביה עינא דרועה" (ג). [ועי' ירושלמי פסחים פ"ד ריש ה"ג ובפי' קרבן העדה שמבאר דהירושלמי ג"כ ס"ל כהבבלי עד ד ט"ז אמה רואה הרועה את הצאן].

והנה ט"ז מיל הוא כשמונה עשרה וחצי קילומטר. ואילו ס' ריבוא לפי חשבון דגברא באמתא יתיב יוצא בערך שטח של 200 ק"מ על מטר ובריבוע יוצא עשרים ק"מ על עשרים מטר וא"כ מדוע לא חזי אינש ס' ריבוא בראיה אחת ואפי' דחשבון הט"ז מיל הוא אורך אבל ודאי איכא נמי רוחב הראיה.

ואפי' את"ל דהאי שיתסר מיל דגמ' בכורות אינו שיתסר מיל לצד אחד אלא לב' צדדים יחד דהוי לכל צד ח' מיל. אכתי ח' מיל הוא יותר מתשע הקילומטר. ולחשבון הנ"ל יש בשטחו מקום ליותר מס' ריבוא גברי.

ולחדד הקושיא מהגמ' בכורות [והירושלמי בפסחים וכנ"ל] אדברי הירושלמי. שכמדומה לראות כבש למרחק ט"ז מיל הוא קושי גדול כיון שהכבש אעפ"י שצמרו לבן מ"מ עקב הלכלוך בד"כ צבעו נוטה לחום וצבע זה הוא יותר נוטה לצבע הארץ [ובפרט בזמן חז"ל שלא היו כבישים המבליטים את

מלשונות הגמ' והראשונים מבלי לנמק זאת בב"י ופעמים רבות שתמה על לשונות הראשונים לא שינה מדבריהם כשהעתיקם בשו"ע ואכמ"ל בדוגמאות. ולכן מסתברא טפי דהשו"ע לא נתכוון לשנות הגירסא וכנ"ל].

וגם לאחר דברי הירושלמי עדיין ליכא ראייה כנגד דברי הט"ז גבי ברכת חכם הרזים דגבי נדרים מצינו שפי' בירושלמי את לשונו שכוונתו בראיה אחת אבל מנא לן לפרש כן גם גבי חכם הרזים ואדרבה בחכם הרזים איירי שראה בכמה ראיות וכגון שהסתכל לכל הכיוונים וראה את כל הס' ריבוא (יב).

[ואפשר שהטעם שפי' בירושלמי הכי גבי נדרים דאפשר שבנדרים תולין כל דבר שיכול להתפרש וכ"ז שאין בירור גמור מה התכווין א"א לחיבו ועדיין צ"ע].

וא"כ ליכא ראייה מהירושלמי שא"צ לראות את כל הס' ריבוא דעדיין איכא למימר דצריך לראות את כל הס' ריבוא וכפשוטו הלשון "הרואה ס' ריבוא" ואפי' בכמה ראיות. ומהירושלמי רק מוכח שא"צ בראיה אחת כיון שזה לא שייך במציאות [ודלא כפי שיש שטעו להוציא מדברי הירושלמי שמספיק לראותם את קצתם דע"ז ליכא ראייה מהירושלמי אלא הראיה היא שלא שייך לראות "בראייה אחת" ס' ריבוא].

ט] קושיא ותירוץ ע"ז מהכ"א שליט"א והעולה שעדיין אין ברור שיש ראייה מהירושלמי לנידוד. ואפשר גם להירושלמי ברכה זו מברכין רק אם רואה את כולם בראיה אחת ממש ועדיין צ"ע.

והנה לאחר דברי הירושלמי יש עדיין לדון טובא מצד מציאות הדברים דלכאורה אמאי אין שייך בראיה אחת לראות ס' ריבוא הרי אם יתאספו ס' ריבוא בשטח פתוח ללא בניינים ויעמוד על מקום גבוה במקצת אמאי אין שייך לראות.

מ"מ פי" זה הוא דוחק קצת בדברי הירושלמי דפשטות לשון הירושלמי הוא "דלא אפשר" שמשמעו שאין שייך במציאות כלל לראות ס' ריבוא. וכ"כ הריטב"א בביאור דברי הירושלמי שאין העין יכולה לשלוט לראות ס' ריבוא בראייה אחת. וא"כ עדיין צריכים ביאור דברי הירושלמי מדוע לא שייך במציאות וכנ"ל.

העולה מכל הנ"ל שליכא ראייה ברורה מדברי הירושלמי שלא שייך לראות ס' ריבוא בראייה אחת ויל"ע טובא האם לשייך את דברי הירושלמי בנדריס לנידו"ד.

העולה מכל האמור:

א. בט"ז כתב שיש לראות את כל הס' ריבוא [לאפוקי כשרואה רק את חלקם שאינו יכול לברך ואפי' אם רואה ס' ריבוא פחות אדם אחד ג"כ אינו יכול לברך]. וכן הוא פשטות השו"ע והראשונים ז"ל שכתבו הרואה ס' ריבוא ולא כתבו דגם הרואה מקצת ששים ריבוא מברך. [ולא מצינו מי שחולק בזה על דברי הט"ז].

ב. בירושלמי איתא גבי נדרי הבאי שאין אפשרות לראות ס' ריבוא בראייה אחת ממש. וצ"ע אי דברי הירושלמי שייכי גם לנידו"ד. ואפי' את"ל דשייכי וא"צ לראות בראייה אחת עדיין י"ל דפשיטא שיש לראות את כל הס' ריבוא אם כי לא לראותם בראייה אחת ממש וכמשנת"ב. [וכגון כשנתקבצו על פני כמה רחובות שילך לכל רחוב ורחוב ויביט על האנשים הנמצאים באותו רחוב עד שיראה את כל הס' ריבוא (ד) ואז יברך. או כגון שעומד בגג ביתו ועוברים ע"י ביתו אנשים רבים בלוייה וכדו' וכשמשער שעברו כבר ס' ריבוא (ט) יברך].

הנמצאים עליהם] וגם כבשים הם נמוכים וקשה לראות למרחק כ"כ גדול דבר נמוך ואעפי"כ הרועה רואה עד למרחק כ"כ גדול. ולראות בנ"א עד מרחק בהרבה פחות לכאורה הוא יותר קל כיון שבנ"א הם יותר גבוהים וצבעם בולט על פני הקרקע וק"ו אם יעמוד הרואה על מקום גבוה מעט פשיטא שיראה בהרבה יותר מעולה מהרועה שעומד ע"פ הקרקע וא"כ אמאי קאמר הירושלמי דלא שייך לראות בראייה אחת ס' ריבוא הרי ראיית האדם היא למרחק בהרבה יותר גדול.

ואולי אפשר ל"ל לתרץ את דברי הירושלמי באופ"א דכוונת הירושלמי דודאי שייך לראות ס' ריבוא בראייה אחת וכמו שבטוח ראייתו של רועה רואים למרחק כ"כ גדול שכולל בתוכו בהרבה יותר מס' ריבוא. רק כוונת הירושלמי היא שכיון שאמר "בדרך הזה" וכוונת הנודר שבדרך שמסויימת שעוברים בה ממקום למקום ראה בראייה אחת ס' ריבוא וזה דבר שאינו יכול להיות מחמת ב' סיבות כי אין דרך כ"כ רחבה שיכולה להכיל כ"כ הרבה וגם את"ל שהם התפרסו לכל אורך הדרך עד שהגיעו לס' ריבוא גם לא יתכן שראה כיון שדרך דרכה להתפתל ויש בה עליות ומורדות וכדו' שלא יתכן שראה בראייה אחת. ולכן חשיב נדרי הבאי אבל גם לדברי הירושלמי אם אינו בדרך אלא באיזה שטח פתוח וכדו' פשיטא שיכולים לראות ס' ריבוא בראייה אחת ממש.

וביאור זה הוא בדברי הירושלמי. ולכן אינו סותר לפי הט"ז שהוא פי' את דברי הבבלי ולא נתייחס בפירושו להירושלמי.

אך למרות שפי' זה מיישב את דברי הירושלמי והבבלי שלא יסתרו להדדי.

יב _____ חכם הרזים כהלכתו

סימן ג'

האם אפשר על סמך אומדנא לברך את ברכת חכם הרזים. ומהו אומדנא

והנידון ה-ד' אם יודע בבירור את כל הנתונים ברגע אמת ויודע בביטחה שיש ס' ריבוא אנשים בריווח ולא קיים חשש שיש ס' ריבוא פחות אדם אחד. בזה ודאי שיכול לברך.

ויש לדעת שאין קשר בין הנידון שדנו בו הרבנים גדולי התורה שליט"א אם אפשר לסמוך על אומדנא לבין מה שנקרא אומדנא בפי הבריות [משטרה. עיתונות וכדו'].

אלא אומדנא פי' כגון שיודע כמה אנשים נכנסים במטר ויודע לאמוד כמה מטר יש [או חשבונות בדרכים אחרות]. ועל סמך זה לקבוע אם יש ס' ריבוא. אבל לא לקבוע על על סמך הרגשות שודאי היו ס' ריבוא כי זה היה נראה כ"כ הרבה אנשים וכדו'. שזו הרגשה של דרדקים חסרי דעת.

ובזה מתיישב מה שתמהו רבים דאם בזמנינו א"א לסמוך על הערכות כמה יבואו לארוע. היאך בזמן חז"ל שתיקנו ברכה זו ידעו לשער כמה משתתפים יש בארוע.

די"ל שהיו משערים כמה מקום תופס כל בן אדם וידעו לשער על כמה אמות ישנה את התפרסות האנשים ומי שלא ידע לשער

א] יש לדון האם שייך לסמוך על אומדנא בשביל לברך את ברכת חכם הרזים

אך לפני זה יש לדעת שכשיש פחות מס' ריבוא אפי' אם הוא רק פחות בנ"א א' אסור לברך את ברכת חכם הרזים (טו) והמבורך ברכתו לבטלה [כן הורה מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א].

ונידון זה עצמו מחולק לכמה נידונים:

א. אומדנא כמה ישתתפו במעמד ועל סמך זה לברך בעצרת מבלי שום בירור אחר.

ב. אומדנא של השערה בשעת מעשה.

ג. אומדנא של משטרה בשעת מעשה.

ד. אומדנא בשעת מעשה לפי ידיעה על כמה מטרים ישנה התפרסות של האנשים וכמה עומדים בממוצע במטר ולחשבן כמה אנשים יש בריווח באופן שלא יהיה חשש חששא דברכה לבטלה.

והנה הנידון הא' כמה ישתתפו בעצרת ועל סמך זה לברך בודאי שא"א לסמוך ע"ז דזהו דבר שא"א לידע מראש כמה יבואו.

והנידון ה-ב' וה-ג' על אומדנא בשעת מעשה ג"כ א"א לסמוך וכדיבואר להלן.

חכם הרזים כהלכתו _____ יג

מתלמידיו ז"ל] ואפשר שבזמן חז"ל לכולם היה טבע זה.

אבל דחה חכ"א שליט"א מהגמ' בברכות מ"ז ב' דמוכח התם שאי"ז דבר רגיל [אפי' בזמן הגמ'] להיפך דאמרו שם בגמ' דתשעה נראין כעשרה ופרש"י שאין אדם מבחין בהם כ"כ מתוך שהן ביחד. ע"כ. ולפי"ז משמע שטבעיה דמרן המהרי"ל דיסקין זללה"ה היה מיוחד ביותר ואפי' בזמן חז"ל לא היה מצוי אצל סתם בני"א.

לא בירך. או שהיו מברכים רק בגוונא שיצא הספק מליבם וכגון שהיו כמה מליוני בני"א שאמורים לבוא לארוע וידוע בבירור גמור שס' ריבוא ודאי יהא.

ב] ומתחילה היה בדעתי לומר שבזמנם היו מומחים לשער את כמות האנשים עפ"י טביעות עינא וכפי שידוע ומפורסם על מרן רבי משה יהושע יהודה לייב דיסקין זללה"ה שהיה יודע לומר כמה חוטים ארוגים בבגד עפ"י מבט אחד. [וכמו שמובא בשם אחד

סימן ד'

האם היה אפשר לברך את ברכת חכם הרזים בשם ומלכות בעצרת הרבבות שהתקיימה בשערי ירושלים עיה"ק תובב"א ביום א' לסדר ויקרא ל' אדר א' התשע"ד

ומה היתה דעתו של רשכבה"ג מרן ראש הישיבה הגאון רבי אהרן יהודה ליב שטינמן שליט"א שהשתתף בעצרת לגבי ברכת חכם הרזים, ושכן נהג למעשה וכן הורה למקורביו

שחלק גדול מאזרחי המדינה מוחים נגדם בכל תוקף כנגד הגזירה החמורה של גיוס בני הישיבות לצבא רח"ל. וזה גם מעורר גל תגובות ברחבי העולם כנגד הממשלה מדוע היא מתעללת בכ"כ הרבה אנשים נגד אמונתם ודתם ועוד כהנה וכהנה סיבות וטעמים שמחמתם הוחלט ע"ד גדולי ישראל שליט"א על קיום העצרת. ולכן פשוט שלעסקנים היה כאן עניין גדול מאוד לקרוא לעצרת זו עצרת המליון. [וכמובן שגם לאחיות עיניים יש גבול ולאחר התפרסמות התמונות מהעצרת הבינו שאם יאמרו שהיה מליון יהיו ללעג וקלס שהרי גם להגזמות של עיתונות יש גבול מסויים לכן לבסוף הגיעו העיתונאים החרדים לכלל הסכמה לכתוב שהיו 800.000 איש. שגם זה מספר דמיוני ומגוחך ביותר אלא שברמת השקר המתאימה לעיתונות זה מספיק. אבל בנידונינו שאנשים סמכו על מה שאמרו מראש שזה נקרא עצרת המליון וכי אנשים כ"כ תמימים ההולכים אחרי העיתונות ועוד בעניין כ"כ חמור של

כידוע שעצרת זו נקראה "עצרת המליון" ועל סמך זה היו אנשים רבים שהיו בטוחים שגם אם קצת הגזימו במספר אבל עכ"פ לכה"פ יהיו בוודאי שישים ריבוא. ולכן היו אנשים שעל סמך זה ברכו את ברכת חכם הרזים.

ואמנה את הטעמים והסיבות מדוע אין שום סיבה אמיתית לחשוב שהיו אפי' חצי מליון וק"ו שאין הו"א שהיו ס' ריבוא.

[א ראשית כל יש לתמוה מדוע ישנם החושבים שבאם העסקנים והעיתונאים קוראים לזה "עצרת המליון" יש לחשוב שבאמת יהיו עכ"פ ס' ריבוא הרי ידוע לכל בר בי רב שכל העיתונאים [המנוהלים ע"י העסקנים כידוע] מגזימים בכל דבר ובפרט שתלוי במספרים ופעמים שממציאים סיפורי בדים שלא היו ולא נבראו ואפי' משל לא היו ולמותר להאריך בדברים הידועים לכל.

ובפרט כאן בארוע זה שהיה כנגד הממשלה שרצו להראות להם קבל עם ועולם

לקחת אוטובוסים אחרים שלא יתנו שרות בשאר רחבי הארץ]. ומחמת זה אנשים רבים לא מגיעים וכן מחמת שאר סיבות של אי תכנון מראש לא יכולים להגיע.

וזה ברור שאם באמת היו 850.000 לא היו נשארים אוטובוסים כמעט בכל רחבי המדינה מה שלא קרה כמוכך.

אע"כ שכל המספרים הנמצאים בעיתונות הכל שקרים וכזבים ללא שום אחיזה במציאות וכשם שבהלוויתו של היביע אומר לא התקרבה כמות המשתתפים ל-850.000 כך גם בעצרת לא התקרבה הכמות אפי' לא לס' ריבוא.

[ולקושטא דמילתא מדוע המשטרה בפרסומים הוסיפה משתתפים ללוויה יותר מהעצרת כי בלוויה קרתה למשטרה תקלה מאוד גדולה שהם לא הצליחו להשליט סדר בקהל ההמונים וכדי שלא יהיו להם בושות הם מיד הוציאו הודעה שהייתה כמות של 850.000 וכיון שלא ידעו זאת מראש לכן לא התכוננו כדבעי ולכן קרתה התקלה וזאת למרות שידעו שמספר זה הוא מגוחך ודמיוני. משא"כ בעצרת הכל היה מאורגן מראש ולא הייתה שום תקלה לכן לא היה שום עניין למשטרה להשים א"ע בשנית ללעג וקלס ולכן אמרו 800.000 וסמכו ע"כ שלאנשים אין שום דרך לאמוד ולדעת כמה באמת היה. זה הכלל כל הערכה משטרית או תקשורתית תהא ככל שתהיה הכל תלויה באינטרסים ואין קשר בינה לבין המציאות ולא כלום].

ג] וכמוכך שהאנשים האמונים על דקדוק ההלכה מיד מבררים ושואלים מי אמר שיהיה שישים ריבוא ועל סמך מה אמר ומה מטרותיו וכו' וכו'.

והרי מבואר בחז"ל מה השיעור של מקום שאדם תופס וכי מישהו הלך ובדק

ברכה לבטלה שכתב הרמב"ם ע"ז שהוא כנשבע לשקר].

ב] ורק כדי לחזק טענה זו שהכל שקרים וכזבים. הרי לך ראיה פשוטה לזה דכידוע שבתאריך ג' מרחשון התשע"ד [חודשים ספורים לפני העצרת שהתקיימה בחודש אדר] התקיימה בירושלים הלוויתו של (יז) בעל היביע אומר ואז היה כתוב בעיתונות שהיו שם 850.000 איש.

והנה אם נכונה ואמיתית הערכה זו יש להקשות שהרי בהלוויתו של היביע אומר היו בעיקר אנשים מעדות המזרח וחלק מהחסידים של תושבי ירושלים ומחוץ לעיר אשכנזים לא הגיעו כ"כ והישיבות האשכנזיות בכל הארץ המשיכו בסדרן כרגיל. ואם הגיעו לכאלו ממדים של 850.000 היה צריך להיות בעצרת המליון לפחות מליון כי לעצרת זו הגיעו מכל העדות ומכל החוגים חסידים וליטאים וספרדים וגם אנשי העדה"ח וכל הישיבות בכל הארץ שבתו מלימודן עפ"י הוראת רשכבה"ג מרן הגראי"ל שטינמן שליט"א [עד כדי שהעיד לי אדם נאמן שהיה רק בתחילת העצרת בירושלים וחזר מיד לב"ב לצורך איזה עניין ואמר לי שזהיה זה מחזה נדיר שלא ראו ברחובות העיר גברים והוא הרגיש יחידי] והיאך יתכן שלאחר כל זאת בעצרת היה פחות מהמשתתפים בהלוויתו של היביע אומר.

ובפרט שהתפרסות האנשים ברחובות בעצרת הייתה בהרבה יותר גדולה מהתפרסות האנשים בהלוויה שיצאת מפור"י בגאולה לביה"ח סנהדריה דו"ק ותשכת.

ועוד שהרי לעצרת התכוננו כמה ימים מראש משא"כ ללוויה התארגנו תוך שעות ספורות בודדות וכשמתארגנים בתוך כמה שעות יש לחץ גדול באוטובוסים [כיון שאין כ"כ הרבה אוטובוסים מיותרים וגם א"א

טז חכם הרוזים כהלכתו

ומה מאוד יש להשתומם שפורסם שלפני שהש"ץ בירך ברכה זו ברמקול שאלו את מפכ"ל המשטרה האם יש כאן בארוע ס' ריבוא כי הדבר נוגע לגבי ברכה וענה להם שוודאי יש כאן ס' ריבוא. ועל סמך זה הורו לש"ץ שיברך.

ולא יאומן היאך אפשר להפיל כ"כ בקלות בני תורה בפח. וכי אפשר לסמוך על המפכ"ל שאינו שותו"מ לגבי עניין ברכה לבטלה. הרי יתכן מאוד שראה שהם כ"כ להוטים לברך וכי מה איכפת ליה שיברכו ובפרט שלאחר קיום הארוע יפרגנו לו שהוא פיקד על ארוע כ"כ גדול בלי שום תקלות [וכפי שבאמת עשו לבסוף] וא"כ מה איכפת לו לומר שיש ס' ריבוא.

ו ולכן פשוט שבעצרת זו כמות הבנ"א לא התקרבה כלל לשישים ריבוא ולכן היה אסור לברך את ברכת חכם הרוזים.

ולכן רשכבה"ג מרן ראש הישיבה הגאון רבי אהרן יהודה ליב שטינמן שליט"א שהטריח א"ע להגיע לירושלים לעצרת לא בירך ברכה זו. וכן הורה מרן שליט"א למקורביו ששאלוהו לפני קיום העצרת האם לברך ברכה זו וענה להם שא"א לברך.

ז וע"כ יש להזהר מכאן ולהבא בכינוסים גדולים שלא לסמוך על הערכות מפוקפקות כהערכות המשטרה והעיתונים [אפי' הקרויים חרדיים].

ומדד כמה תופס כל בנ"א והאם אין רווחים מידי גדולים והאם מי שנמצא במרפסות ובגגות מצטרף. וגם לאחר כל זאת האם הגענו לרמת וודאות מוחלטת שאין אפי' בנ"א פחות מס' ריבוא. כמובן שאין מי שעשה כזה בירור. ובפרט שמאוד מאוד קשה לעשות כזה בירור מבחינה מציאותית כשאין לזה סיוע ממוני ע"י גורמי המקצוע כמסוקים וצלמים שסורקים את המקום ומודדים וכו' וכו'. וזאת מחמת הסיבה הפשוטה שזה לא מעניין את העסקנים כלל וכלל שאותם מעניין רק הסיקור התקשורתי והדברים ידועים.

ד וישנה עוד ראייה פשוטה שלא יתכן שהיו ס' ריבוא. שהרי בבחירות האחרונות לכנסת היו למפלגות החרדיות [יהדות התורה וש"ס] כ-400.000 קולות. והרי חלק מתומכי ש"ס הם חילונים ומסורתיים והם הרי לא היו כלל בעצרת. וממה שנשאר מחצה גברים ומחצה נקבות. ונשים מחוץ לעיר לא הגיעו כלל לעצרת [וכפי שפורסם לפני העצרת]. וממילא יוצא שגם אם נצרף את הילדים והבחורים שהם פחות מגיל י"ח וגם את אנשי העדה"ח עדיין לא מתקרבים אפילו לא ל-500.000 איש.

ה אע"כ שכל הערכות המשטרה והעיתונות הכל עורבא פרח ללא שום אחיזה במציאות. והכל בגדר אשר פיהם דיבר שוא וימינם ימין שקר. וא"א לסמוך עליהם כלל לגבי כמות האנשים.

(יח) תושלב"ע

קיצור הלכות ברכת חכם הרזים

[ממה שנתבאר בסימנים דלעיל]

להירושלימי גבי ברכת חכם הרזים יש לראות בראיה אחת ממש וצ"ע. [שם סק"ז וסק"ח].

ו' י"א שצריך שהס' ריבוא יהיו ביחד אבל אם הם רחוקים זמ"ז או שחלקם ברחוב וחלקם על המרפסות והגגות וכדו' אינם מצטרפים וצ"ע מה הגדר בזה. [הערה ז].

ז' מברכים ברכה זו רק כשיודע בבירור גמור שכמות האנשים שרואה הם שש מאות אלף איש. אבל אם היה שם פחות ואפי' אם היה שש מאות אלף פחות איש אחד אסור לברך את ברכת חכם הרזים וברכתו לבטלה. וכמוכח שגם בספק אין לברך וכדין סב"ל, ולמותר להאריך בעוון החמור של ברכה לבטלה שכתב עלה הרמב"ם שהוא כנשבע לשקר. [סי' ג' סק"א].

ח' אין לסמוך על הערכות משטרה ועיתונות וכדו' וכן לא על פוליטיקאים ואפי' חרדים וכדו' לגבי כמות אנשים שמשתתפים בארועים ציבוריים כיון שאינם נאמנים ומטרתם להרבות את כמות המשתתפים מחמת אינטרסים שונים.

ואפי' אם הם אומרים שבודאי יש שישים ריבוא ויותר ואפי' אם הם נמצאים במקום בשעת מעשה אסור לסמוך עליהם מהטעמים שנתבארו. וכל הסומך על דבריהם הרי הוא מכניס א"ע בחשש ברכה לבטלה ר"ל.

א' הרואה שישים ריבוא מישראל ביחד מברך ברוך אתה ה' אמ"ה חכם הרזים. [שו"ע כ"ב ס"ה].

ב' לכמות השישים ריבוא מצטרפים גם נשים וקטנים. [סי' א' סק"ב ו-ג'].

ג' יש לראות את כל השישים ריבוא אבל אם רואה רק את חלקם אינו יכול לברך.

כך פירש הט"ז את דברי השו"ע, ולא מצינו מי שחלק בזה על הט"ז, [סי' ב' סק"ו].

ד' גם לדברי הט"ז שיש לראות את כולם יש להסתפק האם יש לראותם בראיה אחת או אפשר אפי' בכמה ראיות וכגון שהס' ריבוא פרוסים על פני כמה רחובות והוא הולך בכל הרחובות ורואה את כולם.

ה' בירושלימי איתא לגבי נדרי הבאי שאין אפשרות לראות ס' ריבוא בראיה אחת ממש. אבל גם לדבריו רק בראיה אחת ממש א"א לראות אבל בכמה ראיות וכגון שיחלוף על פני כמה רחובות ודאי שיכול לראות וממילא יוצא שגם להירושלימי חייב לראות את כל הס' ריבוא.

אבל צ"ע אי דברי הירושלימי שייכי גם גבי ברכת חכם הרזים ויתכן שגם

יח חכם הרזים כהלכתו

שלא להגרר אחרי שמועות אלו. וחלילה מלסמוך על הערכות של המשטרה או עיתונאים וכדו'. וכן לא לסמוך אפי' על פוליטיקאים חרדים ושאר אישי ציבור שגם להם יש אינטרס לומר שיהיו ס' ריבוא בכדי להראות לצד שכנגד שיש הרבה. וגם בלוויות יש אינטרס לכבד את הנפטר [או את המפלגה וכו'] לומר שהיה ס' ריבוא וכדו'.

ועוד יש לדעת שהתשוקה והרצון העז לברך ברכה נדירה זו היא גם מהגורמים לאנשים לדמיין שמסתמא יהיה ס' ריבוא ומגבבים לכך כל מיני סברות שונות ומשונות עקומות ועקושות בכדי שהמסקנא תהיה שאפשר לברך, וראיתי כמה מאמרים שנכתבו בעניין ברכת חכם הרזים והדבר ניכר שכותבי המאמרים מתייחסים לברכת חכם הרזים כהיתר עגונה ומנסים בכוח לומר כל מיני סברות שאינם מוכרחות כדי להגיע למסקנא הנכספת שאפשר לברך, או לנו שכך עלתה בימינו. וע"כ יש להזהר שלא להשתכנע מהם לסמוך שוודאי יש ס' ריבוא. [שם סק"ה].

יב ולפני ארועים שכאלו מוטלת החובה על הרבנים ורבני הקהילות וראשי הישיבות שליט"א די בכל אתר ואתר ליידע את הציבור שלא ייכשלו בעוון החמור של ברכה לבטלה. ושלא יגררו אחרי שמועות חסרות בסיס שיהיו שישים ריבוא. [שם].

יג ורק באופן שיודע את גודל המקום ויודע בבירור שערכו אנשים נאמנים וירא"ש. [נטולי כל אינטרסים ומטרות זרות]. שגודל המקום מכיל שישים ריבוא ורואה שבאמת כל המקום מלא וגדוש בלי רווחים שממעייטים את כמות המשתתפים. ורק לאחר בדיקה מדוקדקת זו יש לסמוך שיש שישים ריבוא.

וכמוכן שגם לאחר בדיקה זו שיהיה שלא יחסר לו אחד הפרטים המבוארים באותיות לעיל היאך לראותם. ומי מצטרף

[ולא מובן מדוע יש לכתוב דברים פשוטים אלו. אילולי שהבלתי יאומן קורה שאנשים בני תורה שיודעים שא"א לסמוך על אנשי התקשורת שהשקר הוא נר לרגליהם פתאום סומכים עליהם ומברכים ברכה על סמך דבריהם או לנו שכך עלתה בימינו]. [סי' ד' סק"א וסק"ב].

ט ולכן פשוט שבעצרת הרבבות כנגד גזירת הגיוס שהתקיימה בכניסה לירושלים עיה"ק תוכב"א ביום א' לסדר ויקרא ל' אדר א' התשע"ד היה אסור לברך את ברכת חכם הרזים. [שם סק"א וסק"ב וסק"ג].

כיון שלא היה שום ידיעה שאפשר לסמוך עליה שיהיה שם ס' ריבוא וכבר נתבאר לעיל מדוע א"א לסמוך על הערכות המשטרה והעיתונות וכדו'.

ובפרט שבאמת מסתברא שכמות האנשים שם לא התקרבה לשישים ריבוא מחמת כו"כ טעמים וכמשנת"ב. ולכן היה אסור לברך שם את ברכת חכם הרזים.

יז וכן רשכבה"ג מרן ראש הישיבה הגאון רבי אהרן יהודה ליב שטינמן שליט"א שהשתתף בעצמו בעצרת לא בירך את ברכת חכם הרזים.

וכמו"כ למקורביו ששאלוהו לפני העצרת האם לברך ברכה זו. ענה מרן שליט"א שא"א לדעת שיהיה שם שישים ריבוא ואין לסמוך על הערכות המשטרה וכדו' ולכן לא לברך. [מפי נכדו שליט"א]. [שם סק"ד].

יא ולכן מכאן ולהבא בכל ארוע ציבורי גדול עצרות תפלה או שאר ארועים ציבוריים גדולים. שישנם שמועות שישתתפו בארוע שישים ריבוא. ומטבע הדברים לפני שיתקיים הארוע יהיו כאלו שיעוררו שיש לברך את ברכת חכם הרזים, יש להזהר מאוד

חכם הרזים כהלכתו _____ יט

כללי ההלכה וכמשנת"ב שיהיו ס' ריבוא באופן שאפשר לברך בלי שום פקפוק, עתידים ליתן את הדין ע"כ שמחטיאים את הרבים בעוון ברכה לבטלה, וגדול עוונם מנשוא.

לשיעור הס' ריבוא והיאך מצטרף. ושאין בכלל הס' ריבוא גויים כעובדי נקיון וכדו'.

וכל המפרסמים לפני ארועים שיהיו שם ס' ריבוא ולא בירו בירו גמור עפ"י

ויה"ר שנזכה לביטול גזירת גיוס בני השיבות ונזכה לוכל הרשעה כולה כעשן תכלה כי תעביר ממשלת זדון מן הארץ. ולבנין בית הבחירה בביאת משיח צדקינו בב"א

הערות

א. וכשיש ספק האם יש ס' ריבוא [דפשיטא דא"א לברך בשם ומלכות] מסתברא דיכול ואפשר דגם ראוי לברך בלא שם ומלכות "ברוך חכם הרזים". ואעפ"י שאמרו בגמ' דכל ברכה שאין בה שם ומלכות אינה ברכה והכי איפסיקא בשו"ע סי' רי"ד ס"א.

מ"מ מצינו בהל' ברכת הנסים ס"ט במח' שנחלקו קמאי דכתב השו"ע לברך ברכת הגומל בלא שם ומלכות. וכן בס' רי"ט ס"ג וס"ט. וכן מצינו ברמ"א סי' רכ"ה גבי ברכת ברוך שפטרני שטוב לברך בלא שם ומלכות. ובהל' ברכת הראיה מצינו במ"ב פעמים רבות שכתב לברך בלא שם ומלכות.

ומצינו עוד כמה ברכות שמברכין בלא שם ומלכות ונראה דב' חלוקות איכא בדבר.

א] הברכות שהם מדינא דגמ' ויש ספק אם נתחייב בהן.

ב] הברכות שלא נזכרו בגמ' אלא הוזכרו בירושלמי או במדרש או בדברי הגאונים. דהכריעו הפוסקים שיש לברך בלא שם ומלכות למעט מקרים שכלל אין מברכין ברכה זו [וכדוגמת ברכת הכהן בפדיוה"ב עי' טור] ולמעט מקרים עוד יותר נדירים שהכריעו לברך בשם ומלכות [וכדוגמת ברכה על הדלקת נ"ח בביהכ"נ אעפ"י שאין לו מקור כלל בדברי התלמוד].

ועתה אפרט בעזה"י את ב' החלוקות הנ"ל.

א] בברכת הגומל ובברכת הראיה הנ"ל אלו ברכות שהוזכרו בגמ' ואיכא ספק אם נתחייב בהם מחמת מח' הפוסקים או שאר ספקות בכגון דא הכריע המ"ב לברך בלא שם ומלכות.

ב] ברכות שלא הוזכרו בגמ' אלא בירושלמי או במדרש או בדברי הגאונים.

וכגון ברכת ברוך שפטרני הנ"ל דמברכין אותה בלא שם ומלכות דמקור הברכה אינו בגמ' אלא במדרש [ואמנם עי"ש במ"ב בשם הגר"א דישי לברך וסיים המ"ב דהמברך לא הפסיד].

חכם הרזים כהלכתו

כא

חתימת בורא נפשות בשם מקורה בירושלמי והכריע השו"ע לחתום בלא שם. באהע"ז סי' ס"ג ברכת הבתולים כתב הב"ח והובא בב"ש דמברכין אותה בלא שם ומלכות וכתב דכן דעת המהרש"ל. וברכת הבתולים כתב הרא"ש דאפשר שהיא מתקנת הגאונים [אמנם מדברי הב"ח נראה דמעיקרא כך תיקנוה ולא שיש פשרה דמברכין בלא שם ומלכות].

שם בסו"ס קס"ט בסדר חליצה סנ"ז כתב השו"ע "וכשיעמדו יאמר הרב בא"י אמ"ה אקב"ו במצות וחוקים של אברהם אבינו" ויש לאומרו בלא הזכרת שם ומלכות" וגם ברכה זו אין לה מקור בגמ'.

ואיך שלא יהיה אי"ז נפק"מ מה מקור הברכה האם מהגמ' או לא אבל סו"ס מה הרויח בזה שיאמר בלא שם ומלכות הא כל ברכה שאין בה הזכרת שם ומלכות אינה ברכה.

ושמא תאמר דסו"ס עדיין שבח והודאה לבו"ע יש כאן.

י"ל דא"כ אמאי בשאר ספקות כגון בברכת הנהנין וברכת המצוות כשיש ספק לא כתוב בשום מקום לברך בלא שם ומלכות. וצ"ע.

אבל בברכת הראיה כיון דסתם המ"ב פעמים רבות בספקות שיש לברך בלא שם ומלכות לכן פשיטא שגם ברכת חכם הרזים שהוא כשאר ברכות הראיה בכה"ג שיש ספק יש לברך בלא שם ומלכות "ברוך חכם הרזים".

וראיתי באיזה ספר אחד שדן בכל הברכות שכתבו הפוסקים לברך בלא שם ומלכות היאך נוסח הברכה [וכגון במשנה הבריות] האם יאמר "ברוך משנה הבריות" או "ברוך אתה מלך העולם משנה הבריות" או שיאמר בהאי לישנא "ברוך אתה השם אלוקינו מלך העולם משנה הבריות" ופילפל בזה מכמה וכמה פנים. אבל פשיטא דלמעשה יש לנהוג לברך "ברוך משנה הבריות" [וכן בשאר ברכות שכתבו הפוסקים שמברכין אותם בלא שם ומלכות] דכן מוכח מברכת בורא נפשות שכתב השו"ע בסי' ר"ז "שיחתום כך ברוך חי העולמים" וביאר שם המ"ב בסק"ה שכיון שנחלקו הפוסקים אם חותמים בשם או לא לכן טוב שיחתום אבל בלא שם. עכת"ד. חזינן דלא אמרינן שיברך ברוך אתה חי העולמים או ברוך אתה השם חי העולמים. וכן חזינן ממנהג כל ישראל שנהגו בברכת ברוך שפטרני לומר ברוך שפטרני וכו'. ועי' מ"ב רצ"ט סקל"ד שכתב גבי הרוצה לעשות מלאכה במוצ"ש קודם שיבדיל בתפלה דאומר המבדיל וכתב המ"ב "בלבוש איתא אומר ברוך המבדיל בין הקודש ובין החול ומ"מ אינו נקרא זה ברכה כיון שאין אומר בה שם ומלכות" ומכל אלו הברכות [ברוך חי העולמים וברוך שפטרני וברוך המבדיל] אינו ראה ברורה כ"כ כיון דאין להם מקור בגמ' דברוך חי העולמים הוא בירושלמי וברוך שפטרני הוא במדרש וברוך המבדיל אמנם מקורו בגמ' אבל התם ס"ל להפוסקים דכן הוא תקנ"ח דלא תיקנו שיאמר בשם ומלכות.

כב חכם הרזים כהלכתו

אבל אעפ"כ מדחזינן דהפוסקים רצו לצאת יד"ח ברכות אלו וכתבוהו בלשון ברוך חי העולמים ולא בנוסח אחר מסתברא דה"ה גבי ברכת חכם הרזים שכשיש ספק מברכינן בלא שם ומלכות "ברוך חכם הרזים".

ב. והעירני חכ"א שליט"א עפ"י מש"כ הצל"ח בביאור שיטת הרמב"ם דמברכין את ברכת חכם הרזים רק בארץ ישראל. וביאר הצל"ח "לפי שאווירא דא"י מחכים כדאמרו בב"ב קנ"ח ב' ולכן מן הסתם יש במספר הזה כל הרזים. אבל בח"ל שאין האויר מחכים אפי' במספר הזה אפשר שלא הושלם בהם כל הרזים". ועפ"י הצל"ח י"ל דברכת חכם הרזים ניתקנה על קיבוץ של דעות של חכמה והרמב"ם והטושו"ע נחלקו [בביאור דברי הגמ'] אי בחו"ל תלינן דיש את כל הדעות דהשו"ע ס"ל דאעפ"י שאווירא דא"י מחכים מ"מ גם בחו"ל תלינן דיש את כל הדעות כשמתאספין ביחד ס' ריבוא ולהרמב"ם לא. אבל כ"ז בבני דעת אבל בשוטים או קטנים שהם לאו בני דעת בזה לכו"ע אין לברך כיון שאין במס' זה את כל הרזים. עכת"ד. ולענ"ד יש לדחות דכיון דרבנן לא חילקו בדבריהם ואמרו שעל קיבוץ של ס' ריבוא מישראל מברכין ולא חילקו כדרך שמחלקין בשאר מקומות אי שוטים וקטנים מצטרפין משמע דמצטרפין לזה כל כלל ישראל ואפי' שוטים וקטנים. וזה פשוט.

ג. כן נראה פשוט מדסתמו הדין בגמ' ובראשונים ולא חילקו שגוי שעובד ע"ז אין מברכין עליו אפי' שע"ז מצוי אצל הגויים. וכן שמעתי ממרן הגר"ח קניבסקי שליט"א דגם על גוי עובד ע"ז מברכים. ואמרת למרן הגר"ח ק שליט"א דיש מי שטען דאם עובד ע"ז ואינו מאמין בהקב"ה הוא ראייה דהוא טיפש גדול ואינו חכם והיאך נברך על ראייתו שנתן מחכמתו. וענה מרן הגר"ח ק שליט"א דשייך שבדבר אחד הוא חכם ובדבר שני הוא טיפש ולכן שפיר מברכינן עליה שנתן מחכמתו לב"ו. עכת"ד.

וכע"ז מצינו בשו"ע ס' רכ"ה ס"י גבי הרואה בריות נאות ואפי' גוי מברך ברוך אתה ה' אמי"ה שככה לו בעולמו. וגם בזה מדסתמו ולא חילקו הגמ' והפוסקים מסתברא דלא מבעיא גוי שעובד ע"ז שיוכלו לברך עליו אלא אפי' ישראל משומד שעובר על כל עבירות שבעולם מ"מ יש לברך על ראייתו. [ואמנם בביה"ל בריש הסימן הוכיח גבי פרי מורכב שנחלקו האחרונים ז"ל האם מברכין עליו שהחיינו דדעת הלק"ט שאין מברכין עליו שהחיינו כיון שבתחילתו נעשה נגד רצון הבורא. והביא הביה"ל את דברי היעב"ץ שמוכיח מברכת שככה לו בעולמו שהרי אפי' על ממזר מברכין ואין לך מי שנעשה בתחילתו נגד רצון הבורא יותר ממזר ועפ"י"כ מברכין עליו. עכ"ד. אמנם לעניינינו ליכא ראייה ממזר דממזר רק ביצירתו הוא נעשה נגד רצון הבורא אבל לאחמ"כ יכול להיות יותר מכה"ג הנכנס לפני ולפנים וכמאמרם ז"ל עה"פ יקרה היא מפנינים. משא"כ בגוי עובד ע"ז או ישראל משומד שעכשיו ממש בעת הברכה הם נגד רצון הבורא. אך מדסתמו הפוסקים פשיטא דגם על גוי עובד ע"ז וישראל משומד יש לברך].

ואגב דאיירינן בהא אכתוב עוד דמסתברא דגם על ראיית מלך שמברכין שנתן מכבודו לב"ו [שו"ע סי' רכ"ד ס"ח] פשיטא דה"ה מלך רשע ועובד ע"ז יש לברך על ראייתו מדסתמו בגמ' ובראשונים ז"ל ולא חילקו. וראיתי שמביאין קצת ראייה לזה מדברי האבודרהם שחילק בין ברכת שחלק לברכת שנתן וכתב שהמלכים הם מאמינים בכוחם ובגבורתם כמלך אשור ונבוכדנצר ע"ש ששמע שאפי' במלכים רשעים כמלך אשור ונבוכדנצר שייכא הברכה.

אך במלך ישראל דאיתא בשו"ע שם דמברכין עליו שחלק מכבודו ליראיו. מסתפקנא מהו כשאינו ירא שמים דהרי לברך עליו שחלק מכבודו ליראיו זה ודאי א"א כי אינו מיראיו והיאך יוציא שקר מפיו. ולברך עליו שחלק מכבודו לבשר ב"ו דהרי לא גרע [מצד עניין הכבוד שכל עניינו הוא מצד שאם יזכה יבחין וכו'] ממלך גוי. ומאידך גיסא כיון דחז"ל לא תיקנו על מלך ישראל לברך שחלק מכבודו לב"ו היאך נוכל לברך. וע"כ לכאורה היה מסתברא דא"א לברך עליו אך צ"ע.

וכמו"כ נסתפקתי בישראל שאינו חכם בחכמת התורה כלל אלא חכם בז' חכמות [שרק הז' חכמות הם הקובעים את הברכה על חכם מחכמי אוה"ע וכמש"כ המ"ב בסי' רכ"ד סק"י בשם הפמ"ג] האם יברכו עליו שנתן מכבודו לב"ו דהרי לא גרע מחכם גוי אבל מאידך גיסא כיון דעל ישראל רבנן תיקנו רק אם חכם בחכמת התורה וגם יראיו היאך נוכל לברך עליו כשאינו חכם בחכמת התורה. [ובפרט דאפשר לומר סברא שישראל כיון שעיקר ייעודם עלי אדמות הוא להיות חכמים בחכמת התורה ולהגות בה כל ימיהם דהרי הם חיינו ואורך ימינו ובהם נהגה יומם ולילה לכן כשאינו חכם בזה אלא חכם במשהו שהוא הפוך מעיקר ייעודו ועושה בזה נגד רצונו יתברך לא שייך להודות ולהלל לשבח על חכמה זו את הקב"ה] ולכן הדעת נוטה לכאורה שאין לברך עליו כלל ועדיין צ"ע.

אך זה פשיטא שחכם בחכמת התורה אך אינו יר"ש פשיטא שא"א לברך עליו כלל כיון דבברכה אומרים "ליראיו" והוא אינו בכלל זה. [ואפי' אם לא היינו אומרים בנוסח הברכה ליראיו ג"כ לא היה אפשר לברך עליו דכיון שחכמת התורה היא חכמה המחייבת את הירא"ש ואינה כשאר חכמות לכן מי שאינו ירא שמיים חסר לו בעצם חכמת התורה וא"א לברך עליו].

ד. כמו"כ אפי' על ראיית גוי נאה או בהמה נאה כתב השו"ע בסי' רכ"ה ס"י דמברך בשם ומלכות ברוך שככה לו בעולמו [ואמנם בזמנינו כתב המ"ב שמברכין ברכה זו בלא שו"מ דאין אנו יודעין לדקדק מי נחשב לנאה ביותר]. חזינן דאי"ז חיסרון להודות להקב"ה על שברא גוי נאה אלא אדרבה הוא מעלה שככה לו בעולמו. אמנם אי"ז דומה כ"כ לכאן דכאן הנידון הוא לשבח את חכמתו. ועניין חכם הרזים הוא על ידיעת מחשבותיהם.

ה. וכמדומה שהוכיח כן בחוט-שני מהא דלעניין שבת גבי רה"ר להדעות דס"ל

כד חכם הרזים כהלכתו

דרה"ר דאורייתא הוא דוקא בס' ריבוא וכלולים בזה גם נשים וקטנים. ואי גבי ברכת חכם הרזים לא כלולים בזה נשים וקטנים הו"ל לחכמי הגמ' לפרש ולא לכתוב בסתמא הרואה ס' ריבוא.

ו. ואדם הנוצר ע"י ספר יצירה דכתב המ"ב "אם מצטרף למניין ולשאר דברים שבקדושה ע"י בתשובות חכם צבי סי' צ"ג ובספר עיקרי דינים מש"כ בזה" עכ"ל. ובחזו"א יו"ד סי' קט"ז סק"א כתב "שנברא בספר יצירה נראה דאין לו כל זכויות ישראל וקרוב שאין לו גם זכויות אדם [בח"צ נסתפק בזה]" עכ"ל. ויש לדון אי מצטרף אדם שנברא בספר יצירה למניין הס' ריבוא לא מיבעיא לדעת מרן החזו"א זללה"ה דאינו בכלל ישראל וא"כ פשיטא שאינו מצטרף. אלא גם לדעת המ"ב דמשמע שיתכן שכן אפשר דהכא גבי חכם הרזים מגרע גרע דמאן יימר שיש לו מחשבה כלל וא"כ אפשר דלכו"ע אין מצטרף לברכת חכם הרזים. אם כי היה מקום לומר שגם אינו מצטרף בס' ריבוא גויים גבי אמירת בושא אימכם דזה שייכא רק בזרע הגויים וכמו שאומרים "אימכם". וגבי עצם הנידון אי מצטרף לעשרה ולכל דבר שבקדושה ראיתי בחיד"א שכתב דנידון זה מעיקרא ליתא והוא כמו לדון אי בהמה מצטרפת למניין. שו"ר בשו"ת ח"צ מש"כ בעניין זה וסיים דבריו אלא ודאי שאינו מצטרף לכל דבר שבקדושה. וא"כ צ"ב מש"כ בחזו"א שבח"צ נסתפק בזה. אך אפשר דכוונת החזו"א שהח"צ דן בזה והעלה כמה צדדים שאולי נחשב לאדם ומכך בא החזו"א לאפוקי שאין בזה נידון כלל ואם כי בסוף גם הח"צ מסקנתו שאינו מצטרף מ"מ עצם הנידון מעיקרא ליתא וכמו החיד"א הנ"ל שתמה על הנידון מעיקרא.

עוד יש להסתפק במי שיש לו שני ראשים [וכההיא דמנחות ל"ז א'] האם נחשב כאיש אחד או כשני בנ"א לגבי השיעור דס' ריבוא.

ויש מקום לומר דאפשר דגם אי נימא דלגבי ירושה נחשב לאדם אחד [וכדהביאו התוס' שם בד"ה או קום וכו' בשם המדרש]. מ"מ הכא גבי ברכת חכם הרזים אפשר דיש להחשיבו כ-ב' בנ"א. דבברכת חכם הרזים עיקר השבח וההודאה להקב"ה שיודע מה בלב כ"כ הרבה אנשים. וא"כ במי שיש לו ב' ראשים יש לו ב' מוחות שאינם קשורים זל"ז ולכל אחד מערכת חשיבה בפ"ע [וכן שמעתי שבזמנינו יש בנ"א אחד שיש לו ב' ראשים וכל ראש הוא מערכת חשיבה בפ"ע] ואיכא שבח להקב"ה על כל מוח בפ"ע שיודע מה במחשבותיו. ולכן יש מקום לומר דלמנין הס' ריבוא נחשב כב' בנ"א. או דלמא דלא דסו"ס אולי חשיב כאיש אחד וצ"ע.

עוד יש לדון באדם אחד החלוק לשניים. וכההיא דאיתא בספר מושב זקנים מבעלי התוס' סו"פ מקץ דבמשפט שלמה שאמר שיגזרו את התינוק דאיתא במדרש. דאילו ב' הנשים היו אומרות שיגזרו את התינוק היה שלמה המלך חותך את התינוק לשניים ובחכמתו היה מחלקו באופן שב' הצדדים יחיו.

כה חכם הרזים כהלכתו

[ומסתברא שהיה מחלקו באמצעו כשלכל צד יהיה חצי כלומר יד אחת ורגל אחת וכדמשמע במדרש עיי"ש וכן בראשו מחלקו באמצעו לשניים].

ויל"ע גבי ברכת חכם הרזים האם לאחר החלוקה נחשבים כאיש אחד או כב' בני"א. דמצד אחד זהו בני"א אחד ורק גופו מחולק לב' אבל נחשב כאחד. אבל מצד ב' כיון דמוחו מחולק לשניים ולכל אחד מערכת חשיבה בפ"ע [דלא מסתברא שלמרות ששניהם מחולקים ונמצאים בב' מקומות כל מה שחושב אחד חושב גם השני ודו"ק]. ממילא יחשב לשניים. וצ"ע.

ז. ושמעתי ששאלו את מרן הגרי"ש אלישיב זללה"ה לאחר הלוויתו של הגראמ"מ שך זללה"ה [שהתקיימה בב"ב ביום שישי ט"ז מרחשון התשס"ב] שאל את הגריש"א שאומרים שבהלוויה השתתפו ס' ריבוא האם היה צריך לברך את ברכת חכם הרזים. וענהו הגריש"א שמסתמא הם צירפו גם את העומדים בגגות ובמרפסות והרי הם ודאי לא מצטרפים. עכת"ד. [כידוע שלא היה הו"א כלל שבהלווית הגראמ"מ השתתפו כמות אנשים שהתקרבה אפי' לחצי מס' ריבוא ובפרט שההלוויה התקיימה בערש"ק ורבים לא הגיעו ממקומות מרוחקים שמא לא יספיקו לחזור לפני שבת רק הגרי"ש ענה לשואל לפי מה ששאל]. מ"מ איני יודע אם שייך לאוכוחי מיניה מידי לעניין הלכה כיון שהדברים נאמרו דרך משא ומתן על דבר שלא נגע למעשה בפועל. ואפי' את"ל שהדברים נאמרו יש לדון מה המקורות לזה דהרי בסברא מצטרפים וצ"ע.

ח. ואין כוונתי לומר שברכות הראיה הם תלויים בהרגשת התפעלות נפשו של המברך וכמו שטעו איזה אנשים שלדבריהם מי שראה ים או כושי ושאר הני דברים שאמרו בפרק הרואה שיש לברך על ראייתם וכן איפסקא ברמב"ם ובשו"ע דאם אינו מתפעל אינו מברך, דד"ז הבל ורעות רוח הוא דאטו בכל הדורות אנשים התפעלו הרי תמיד היו אנשים שאינם מתפעלים ובכגון דא אמרינן לא פלוג רבנן. אלא דברים אלו כיון שהם אמורים לגרום באופן כללי להתפעלות לכן מברכים אבל גם אם יקום דור של אנשים שאף אחד אינו מתפעל כלל מהדברים הנ"ל יחוייבו כולם לברך בשם ומלכות דלא פלוג רבנן. אלא כוונתי היא שכיון שברכה זו [ושאר ברכות הראיה] תוקנו על אופן שבד"כ ישנה התפעלות הנפש של הרואה מסתברא שרק בכה"ג שרואה את כל השישים ריבוא יש לברך. ודו"ק והבן כי פשוט הוא.

ט. ויל"ע האם כשרואם מהמטוס בב"א יוכל לברך עליהם.

י. ואפשר שמכאן מוכח כשיטת הרמב"ם שרק בא"י נוהגת ברכה זו ולכן השמיעונו שכן זומא בירך ברכה זו בא"י.

אך הדבר רחוק שזה מה שבאה הגמ' להשמיענו והו"ל להגמ' להשמיע זאת במפורש. והפוסקים לא נקטו כלל כשיטת הרמב"ם וסתמו דמברכין על ראיית

כו חכם הרזים נהלכתו

ס' ריבוא ומשמע אפי' בחו"ל. ובאמת בפוסקים כתבו דליכא מכאן ראייה לדעת הרמב"ם דמעשה שהיה כך היה אך ליכא למימר דלדבריהם גם ליכא ראייה שיש לראות בב"א דמעשה שהיה כך היה. כיון דהגמ' טרחה להשמיענו שעלה ע"ג מעלה לברך ומכך שדקדקה הגמ' בפרטי המעשה משמע שבאו להשמיענו שלא בירך את קצתם אלא רק כשראה את כולם בראיה אחת.

יא. יש מי שהעיר דעדיין ליכא ראייה מדברי הט"ז דאפשר שעדיין י"ל שא"צ לראות את כל הס' ריבוא ומספיק לראות את מקצתם. רק הוכיח הט"ז מהדין דהרואה ס' ריבוא דמי שאמר שראה כעולי מצרים [שהוא ס' ריבוא] אי"ז נדרי הבאי דזהו שייך במציאות דהרי בשו"ע איתא הרואה ס' ריבוא וכשם שבדין דהרואה ס' ריבוא נעמיד שרואה מקצתם גם בהנודר נעמיד שזהו פירוש דבריו וא"כ אמאי חשיב נדרי הבאי. וע"ז תירץ שאירי שאמר שראה בדרך שלא שייך שיהיה שם ס' ריבוא.

ויש לדחות דליכא לפרש הכי את דברי הט"ז דזה ודאי הפשטות דשו"ע שיש לראות את כל הס' ריבוא בראיה אחת דכתב הרואה ס' ריבוא מישראל ביחד מברך חכם הרזים. ולפרש שכוונתו שרואה חלק מהס' ריבוא הוא חידוש וא"כ לא יתכן שהט"ז יחדש חידוש זה ועפ"י הנחת יסוד זו יקשה על המחבר קושיא מבלי לבאר שכל הקושיא ביסודה מבוססת על החידוש.

ולכן צ"ל דקושיית הט"ז ששייך לראות את כל הס' ריבוא וע"ז הוכיח מהשו"ע שכתוב שהרואה ס' ריבוא מברך וא"כ אי"ז נדרי הבאי ותירץ דאיה"נ ושייך לראות רק איירי שידוע שבדרך המסויימת שעליה הוא מדבר לא היו ס' ריבוא. וממילא עדיין הראיה מדברי הט"ז במקומה עומדת.

יב. ובאמת איכא ראייה מהירושלמי דלא כהט"ז רק בביאור הדין בנדרי הבאי דהירושלמי פי' את כוונת הנודר שכוונתו לראיה אחת ולכן הוי נדרי הבאי כיון שאינו שייך במציאות לראות בראיה אחת. והט"ז פי' שאירי שהנודר דיבר על דרך מסויימת שלא היו שם ס' ריבוא מצד שהמקום צר מהכיל ס' ריבוא או יודעים בבירור שהנודר לא היה שם וכדו'.

ולכאורה דרכו של הט"ז יותר מובנת בסברא דמדוע יש לפרש כוונתו שנתכוין בראיה אחת ולא נתכוין שראה בכמה הסתכלויות שהם גם נכללים בגדר דהרואה.

יג. והאם בזמנינו קיימת מציאות זו שעד מרחק כ"כ גדול אפשר לראות שמעתי שבספר אבן האזל כתב מרן הגרא"ז מלצר זללה"ה מכתב בעניין זה. וגם בספר חשוקי חמד למהר"י זילברשטיין שליט"א עמ"ס בכורות שאל ע"ז מחמיו הגרי"ש אלישיב זללה"ה ואין הספרים תח"י.

יד. ומסתברא שאם הפסיק טובא בין ראייה אחת לחברתה וכגון שהביט על האנשים שנתקבצו ברחוב א' ולאחר שהביט בהם הלך לביתו ונתעסק בדברים

אחרים וכדו' ולאחמ"כ הלך והביט על האנשים הנמצאים ברחוב ב' פשיטא שאינו יכול לברך אפי' שבצירוף ב' הראיות ראה ס' ריבוא דכיון שהפסיק ביניהם כבר אינו בכלל הרואה ס' ריבוא כיון שהפסיק ביניהם ואין שייכות בין ראייה אחת לחברתה. והרי הוא כמי שראה במשך עשרות שנים אנשים רבים בעת הילוכו ברחוב וכדו' ולאחר עשרות שנים חישב שודאי כבר ראה ס' ריבוא דוכי תעלה על דעתך שיוכל לברך. ומסתברא שהגדר בזה הוא שאם דעתו לחזור מיד לא הוי הפסק [דומיא דמש"כ המ"ב בסי' רי"ז סק"ו] ועי' בש"ך יו"ד רפ"ו סקכ"ה ובהגרעק"א שם ודו"ק. ושיעור "מיד" עי' מ"א סי' תרל"ט סקי"ז.

טז. ויוכל לברך רק בגוונא שעברו ברצף וכמשנת"ב בהערה הקודמת.

טז. ובאמת זהו דבר פשוט מאוד. אך כיון שרבים טעו בזה. נשאלה השאלה קמיה מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א שהשיב בפשיטות שהוא ברכה לבטלה.

יז. עי' בגליון "לחושבי שמו" קובץ ו' טבת תשל"ג במאמר המופיע תחת הכותרת על משמר וכו'. וכן בקונטרס "מוגש לעיון" ואכמ"ל. [יש לציין שגם ה"לחושבי שמו" וגם ה"מוגש לעיון" מופיעים בתוכנת אוצר החכמה].

יח. ולסיומא דמילתא אכתוב דהנה ישנם המערערים שלא שייך לראות את כל הס' ריבוא מהא דלא יתכן שיעמדו ביחד ס' ריבוא באופן שיוכלו לראותם יחד. [וטענתם בפיהם שכל האנשים שהיו בעצרת שמספרם לכו"ע היה במאות אלפים התפרסותם הייתה באופן שלא שייך שיתקבצו במקום אחד].

ולכן ראיתי לנכון להביא מקצת ממה שמובא בחז"ל לגבי כמות האנשים שהיו בזמן ביהמ"ק וכמה היו בכל חצר בירושלים למען ידע הקורא שהמושגים הקיימים היום אינם משתווים כלל למה שהיה בזמן חז"ל שתיקנו ברכה זו. ומה"ט בל ימהרו האנשים לקבוע אומדנות וסברות היאך ועל דעת מה תיקנו חז"ל ברכה זו ובאיזה אופן. ולא באתי להוכיח כלום לנידו"ד רק שידע הקורא שבזמנם מושגי כמות האנשים היו אחרים לחלוטין וכנ"ל. ואמנם יש לדון אם הדברים כדלהלן הם כפשוטן ובביה"ל ריש הל' עירובין סי' שמ"ה ס"ז ד"ה שאין ששים ריבוא וכו' איכא לדקדק לכאורה דזה לא כפשוטו לפמש"כ אך לא נמנעתי מלהציג את הדברים אשר יש לדון בהם לכאורה ויעוי"ש במדרש גופא דמשמע להדיא שהדברים כפשוטן ממש דאמרו שם תדע שכן הוא והביאו ע"ז ראייה עיי"ש ודו"ק.

ואכתוב את הדברים בקצרה: א: בגמ' גיטין נ"ז א' "אלו ס' ריבוא עיירות שהיו לינאי בהר המלך דאמר ר"י אר"א ס' ריבוא עיירות היו לו לינאי המלך בהר המלך וכל אחת ואחת היו בה כיוצאי מצרים חוץ משלוש שהיו בהן כפלים כיוצאי מצרים" ולפי החשבון הפשוט יוצא שהוא יותר מש"ס מליארדים ועוד ג' מליון ושש מאות אלף. וזה רק מנין אנשי הר המלך בלבד.

כח _____ חכם הרזים נהלכתו

ב: במדרש רבה איכה פרשה א' סי' ב' תני רבי שמואל שבירושלים היו כ"ד פלטיות ובכל פלטיה כ"ד מבואות [ס"ה 576 מבואות] ובכל מבוי כ"ד שוקים [ס"ה י"ג אלפים ושמנה מאות ועשרים וארבע 13.824] ובכל שוק כ"ד שקקים [ס"ה של"א אלפים ושבע מאות שבעים ושש 331776] ובכל שקק כ"ד חצרות [ס"ה 7962624 שהם יותר משבע מליון וקרוב לשמונה] ובכל חצר מהם כ"ד בתים [ס"ה 191102976 שהם יותר ממאה תשעים ואחת מליון. וכל חצר היתה מוציאה כפלים כיוצאי מצרים]. [ק"כ ריבוא. דהיינו מליון מאתיים אלף איש].

ס"ה מנין האנשים 9559148800000 דהיינו יותר מתשעת אלפים וחמש מאות מליארדים. וכ"ז בירושלים לבד.

העולה מכל האמור בפרק זה: שבעצרת זו כמות הבנ"א שהשתתפו בעצרת אפי' לא התקרבה למניין ס' ריבוא ולכן לא הייתה אפשרות כלל לברך את ברכת חכם הרזים.

וכן רבן של ישראל רבינו הגדול רשכבה"ג מרן ראש הישיבה הגאון רבי אהרן יהודה ליב שטינמן שליט"א שהשתתף בעצרת בעצמו נמנע מלברך ברכה זו וכן הורה לשואליו.

וע"כ יש להזהר להבא בכינוסים מעין אלו לא לסמוך בזה על הערכות מפוקפקות כהערכות המשטרה ועיתונים וכדו'.

הרחמן הוא יצילנו מכל שגיאות ונזכה לראות במהרה בבנין ביהמ"ק בביאת גואל צדק ברחמים גדולים בב"א

תושלב"ע